

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Автореферат на дисертационен труд
„Философия на устойчивото финансиране“

от

Дженгизхан Каптан

Бакалавър, Анадолски университет
Магистър, университет „Лийдс-Бекет“
Магистър по бизнес администрация, университет „Астън“
Докторант, СУ „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител:

проф. д-р Александър Гънгов, СУ „Св. Климент Охридски“

Авторефератът е представен в частично изпълнение на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

София, 2023 г.

Съдържание

Въведение	3
Философски възгледи за науката и нейните ограничения	3
Философска позиция	4
Глава 1. Методология	6
Теоретична рамка и методология	6
Диалектика	6
Диалектиката при Хегел и Маркс	6
Хегелова диалектика	6
Марксова диалектика	7
Абстрактното и конкретното при Хегел и Маркс	8
Социална онтология и социална епистемология	8
Ролята на иманенцията и последни бележки относно методологията	9
Глава 2. Устойчиво финансиране: определение и исторически анализ	10
Устойчиво финансиране	10
Понятието за устойчивост във времето	10
Призивът на квакерите и методистите за етично инвестиране	10
Загриженост към околната среда	11
Периодът след Втората световна война: родоначалници на екологичното движение	12
Корпоративна социална отговорност (КСО)	13
Важни събития: от Рио до ЦУР на ООН и Парижкото споразумение (1992-2015)	14
От Рио до Киото	14
От Киото до Париж и Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР)	15
Преглед на COP26 и COP27 по отношение на устойчивото финансиране	16
COP27 в Шарм ел-Шейх, Египет	17
Анализ на COP26 и COP27 във връзка с цялостното историческо развитие	17
Глава 3. От финансиране към устойчиво финансиране	20
Финансиране и устойчиво финансиране	21
Финанси	21
Финансите и тяхната кредитна система	21
Фиктивен капитал: противоречие между въображаемото и истинското	22
Рейтингът като мярка за кредитоспособност във финансите	22
Допирни точки и противоречия между финансите и устойчивото финансиране	23

Устойчивото финансиране в простата му форма	23
Нова рейтингова система като мярка на устойчиво финансиране	24
Печалбата като същност	25
Заключителни бележки	25
Глава 4. Ограничения и несъвършенства на капитализма по отношение на устойчивостта	26
Нулеви нетни емисии на въглерод до 2050 г.	26
Епистемологичен въпрос	27
Инвестирането и някои скорошни събития	28
Растеж и разпределение на богатата	28
Дерегулация спрямо регулация – двете страни на една и съща монета	28
Финансиализацията и нейното възможно влияние върху устойчивото финансиране	30
Обобщение и заключение	31
Глава 5. Как да постигнем по-добра устойчивост? Философски дискурс	32
Биопсихополитика	32
Биополитиката на Фуко	33
Психополитиката на Бюнг-Чул Хан	35
Как да се използва биопсихополитиката?	36
Приложимост на биопсихополитиката	36
Собственост върху социалните средства за производство – дискриминация	37
Класово съзнание и неравенство	38
Въпроси, свързани с класата	39
Социална феноменология	39
Как отново да сформираме редицата на съпротивата?	40
Глава 6. Заклучителни бележки и бъдещи задачи	43
Лична позиция – принос към сферата на философията	48
Библиография	50

Въведение

Философията на финансите (или парите) е предмет на изследване от философите. Целта на настоящото проучване е да покаже как философията може да предложи задълбочен поглед върху една конкретна област - а именно устойчивото финансиране - и неговата връзка с цялата финансова система и капитализма. Философията е посредник между науките, предоставяйки обща парадигма на мисълта. Позицията на диалектичката логика се откроява като солиден метод, който разкрива съществените аспекти отвъд обикновената външна форма на нещата. Ето защо прилагам диалектиката на Маркс, чиито корени се срещат при Хегел, при анализа на устойчивото финансиране. Целта е да се види какво означава то по същество отвъд капиталистическите парадигми.

Устойчивостта – и устойчивото финансиране като част от нея – представлява тенденция. Затова не е изненада, че все повече книги, статии, кампании, изследвания и други подобни са посветени на разглеждането на устойчивите финанси от философска гледна точка. Устойчивото финансиране е неизбежна фаза от финансовия капитал и представлява раздел, възникнал като подкатегория на финансите от гледна точка на историческото развитие. Анализът на устойчивото финансиране би трябвало да разкрие структурата на капитала като цяло и да посочи развитието на това финансиране по отношение на финансовия капитал. По този начин устойчивото финансиране е диалектически момент от капитализма и част от финансите.

Исторически погледнато, устойчивостта представлява както елемент на етиката, така и връзка с рентабилността – неизбежна цел на бизнеса в капиталистическата икономика. Ранните методистки и квакерски проповеди показват как се насърчават инвестициите и едновременно с това се спазва етиката. Днес двете основни събития, които привеждат устойчивостта в действие, са Парижкото споразумение и целите за устойчиво развитие. Изменението на климата също е горещ проблем във финансовия свят. Финансовите институции участват пряко във финансирането на зелени проекти и ще продължат да го правят. Освен това те определят политиките си по отношение на изкопаемите горива и парниковите газове, за да улеснят прехода към нисковъглеродна икономика.

Философски възгледи за науката и нейните ограничения

Науката е в състояние да подобри както общественото, така и индивидуалното благосъстояние на нашия вид, като същевременно улесни живота ни. Съществува

убеждението, че в края на краищата науката ще се справи напълно със стреса, болестите, рака и т.н. Често обаче не се обръща внимание на методите и процедурите, използвани при тези научни подходи. За да се гарантира, че науката е социално и етично отговорна, основно значение има философията на науката. Тя би могла да е отличен партньор на науката. Отвъд фактическите доказателства диалектичната логика може да ни предостави задълбочени виждания, които обхващат пълната картина. Когато се възприема цялото, то става по-рационално. Ето защо философията би могла да взаимодейства с природните и социалните науки, като предлага логически обосновки и предпоставки, да се възползва от тези науки и да дава своя принос към тях.

Философска позиция

Карл Маркс и Фридрих Енгелс са наследници на Хегеловата диалектика, въпреки че Маркс не успява да посвети свой труд специално на диалектиката, а е имал желанието и намерението да го направи. В свое писмо до Енгелс от 16 януари 1858 г. той изразява желанието си да пише за диалектиката, особено за Хегел. Иска да напише памфлет, освобождаващ диалектиката от мистичните форми.

Хегел смята, че противоречията са средствата, чрез които се развиват светът, историята и съзнанието. Маркс твърди, че капитализмът причинява несправедливост и бедност, и че натрупването на богатство възпрепятства растежа както на обществото, така и на производителните сили. Като се има предвид връзката между устойчивостта и собствеността на капитала, разглеждам претенцията на устойчивостта за легитимност в светлината на позицията ѝ в капиталистическата система и дали изобщо е възможна устойчивост в такава система.

Настоящото изследване се състои от шест глави:

Глава 1: методология – очертава се използваната методология в изследването и се посочва теоретичната рамка съгласно Хегеловата и Марксовата диалектика.

Глава 2: устойчиво финансиране; дефиниция и исторически анализ – посочват се и се дискутират редица основни исторически събития, свързани с изменението на климата.

Глава 3: от финанси към устойчиви финанси – показват се връзките между финансите и устойчивото финансиране, като се обяснява как кредитните рейтинги и рейтингите за устойчивост се използват като мерки, налагащи универсални принципи в

цялата финансова система. Освен това се показва как печалбата е от основно значение както за финансите, така и за устойчивото финансиране.

Глава 4: ограничения и несъвършенства на капитализма по отношение на устойчивостта – обсъждат се основните въпроси на финансовия капитализъм, постигането на нулеви нетни емисии до 2050 г. като парадигма за устойчивост, въпросът „регулация-дерегулация“ и финансиализацията на съвременния капитализъм.

Глава 5: как да се постигне по-голяма устойчивост – философски дискурс; предлага се нов термин: „биопсихополитика“. В тази глава критикувам биополитиката на Фуко и психополитиката на Бюнг-Чул Хан. Предлагам ново определение на по-високо ниво - биопсихополитиката, което според мен се вписва в Марксовата рамка. Освен това в тази глава давам няколко примери за приложимостта на биопсихополитиката към рамката на Маркс. Социалните науки и социалната философия могат да ни предложат повече прозрения, отколкото психоанализата; по този начин правя връзка между биопсихополитиката и социалната феноменология на Мария Димитрова, като дискутирам ролята на отговорността по отношение на етиката и справедливостта.

Глава 6: заключителни бележки и бъдещи задачи – обобщават се резултатите от анализа и се предлагат някои финални забележки относно бъдещите трудове в тази сфера. В тази глава правя и разграничение между философията и критическата социална теория, като предлагам сътрудничество между тези две области и други науки.

Глава 1. Методология

Теоретична рамка и методология

В своята вяръност към немския идеализъм Хегел е философ на системата. Той твърди, че системата - като неопределено битие, съдържащо Абсолюта в неговата най-абстрактна форма - е кръг, който трябва да се затвори в точката, където субектът и субстанцията се срещат за първи път. Хегел използва собствена диалектика, при която моментите представляват пробиви, а понятието се създава непрекъснато от всеки един от тези моменти. Той отстоява значението на диалектиката и релевантността на темпоралността и историята като последния и най-важен учен на немския идеализъм. Приносът му към философията е безспорно богат, както се вижда от последователите му - леви и десни хегелианци, а освен това вдъхновява Карл Маркс и Фридрих Енгелс. Диалектическият подход изисква анализ, който върви от най-простото към най-сложното. В настоящото изследване Хегеловата - и по-специално Марксовата - диалектика са използвани като основна методология за анализ на устойчивото финансиране и връзката му с цялата финансова система и капитализма.

Диалектика

Диалектиката е ценен инструмент. Той може да даде задълбочен поглед за подходяща критика на света. Начинът, по който диалектиката е в състояние да осигури ценни резултати, е по-скоро присъщ на самия метод. Тъй като диалектиката се занимава с противоречията на субекта, ние можем да развием критични подходи и тълкувания въз основа на точно тези противоречия – посредством наш собствен процес, а не отвън. Застъпвам мнението, че диалектиката е поддръжник на науката чрез наблюдение, изследване и установяване на етапи, фази и пробиви.

Диалектиката при Хегел и Маркс

В дисертацията си представям както Хегеловата, така и Марксовата диалектика, за да подчертая тяхното съдържание, прилики и разлики.

Хегелова диалектика

Според Хегеловата система духът (mind) е динамична, жива същност, която не може да бъде разделена на отделни части или умения. Хегел посвещава почти целия си талант на духа и смята, че нашата култура, навици, обичаи, политически системи и т.н. са проявления и актуализации на духа в хода на историята. Във фокуса на неговата диалектика е самоосъзнатият дух, който е божествената еманация, и развитието на

човешкия дух, който е неговата реализация. Накратко, Хегел представя ефекта на историята и времето в най-широкия смисъл, т.е. самосъзнанието. Този метод е възможен чрез философската му система: „абсолютен идеализъм“ и „спекулативна философия“, които почиват на предпоставката, че най-важното нещо е постигането на цялостност. Хегел е известен с това, че набляга върху диалектичката логика и разум - както се разкриват чрез интерсубективността на историята. Неговата диалектика на господаря и роба – известна още като диалектика на познаването – е философски пробив, който има влияние върху философите и тези, които мислят за формирането и развитието на обществото.

И все пак Хегеловата диалектика не бива да се приема за даденост. Това е основната разлика между системата на Хегел и рамката на Маркс – последният подчертава, че „не съзнанието на хората определя тяхното битие, а напротив, тяхното обществено битие определя тяхното съзнание“¹.

Марксова диалектика

В своите тезиси за Фойербах Маркс заявява, че философите просто интерпретират света по различни начини, но целта е да го преобразят. Хегел е предшественик в критиката на конструирането на мисълта и философското изследване въз основа на абстрактния индивид и обществото. Като инструмент в помощ на собствения си научен подход, Маркс преобръща Хегеловата диалектика. Използва диалектичката логика в своите политически и икономически трудове. Диалектиката е мощен инструмент за развитие на критични възгледи и тълкувания на основата на противоречиви твърдения и може да осигури поглед за подходяща критика на света. В дисертацията си твърдя, че друго социално явление, което определя социалното битие, са финансите като един от основните елементи на политико-икономическата система. Можем да разберем по-добре истинската същност на устойчивостта и да постигнем по-задълбочен поглед за неравноправието, несправедливостта, социалните и психологични проблеми на индивидите и обществата чрез диалектически анализ на подобни явления.

Маркс е повлиян също така от Хегеловата идея за отчуждението и феноменологията на духа. „Феноменология на духа“ на Хегел показва начини за преодоляване на това отчуждение и постигане на единство. Маркс предлага система, която включва решение

---

¹ Karl Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy* (Chicago: Charles H. Kerr & Company, 1904), 11-12.

за единство посредством практически, но и теоретични стъпки. Марксовият анализ подчертава многократно колко важно е да се разбират тези взаимовръзки. Често е критикуван, че проявява детерминизъм, но при него няма твърдения за предопределеност на историята или неизбежност на социалната промяна. Маркс предсказва, че капитализмът накрая ще отстъпи пред социализма. Ето защо правя разлика между марксистката и хегелианската диалектика от гледна точка на това, че хегелианската е логическа структура, която идва в настоящето и остава в него, докато тази, принадлежаща на Маркс, използва диалектиката за предсказване на бъдещето, което сега се прилага чрез критическата теория.

Абстрактното и конкретното при Хегел и Маркс

Както Маркс, така и Хегел смятат абстрактното и конкретното за важни понятия в своите системи на логиката. За Хегел абстрактната тъждественост е най-абстрактната и чиста форма на Абсолюта, а ставането е преходът към детерминираното битие. Немското „*Aufhebung*“ има две значения на английски, свързани с Хегеловата система: „отмяна“, „анулиране“ - но също така „запазване“. И Маркс, и Хегел смятат, че логиката на дадена система е абстрактна, но в нея абстрактният универсум може да се разграничи от конкретната тоталност, която интегрира разнородна комплексност.

Диалектичката логика на Хегел е процесът, който отива отвъд външното проявление, за да стигне до същността, а кръгът от кръгове на Хегел е завършен в най-конкретната си форма: Понятието, Абсолютът. Маркс твърди, че „конкретното е конкретно, защото е обобщение на много определения, следователно единство на многообразното“.²³ Това единство е единство, съставено от специфични единици, всички уникални сами по себе си, но всички част от цялото. Затова в дисертацията показвам как Хегел и Маркс далеч не са били тоталитарни в политическия смисъл на думата. Напротив – и двамата показват, че универсалното съдържа специфичното в различни форми.

Социална онтология и социална епистемология

Устойчивото финансиране представлява концепция, която се изследва поради социалното си значение в модерната капиталистическа ера. Тя се отнася до финансирането на дружества от финансови институции (публични или частни) или

---

² Karl Marx, *ibid.*, 293.

³ Преводът е от немски на К. Тотев и др., „Към критиката на политическата икономия“, Карл Маркс, четвърто издание, 1983 г. (Бел.пр.)

инвестирането от страна на дружествата в продукти, предлагани от финансовите институции – например зелени облигации и др. За да разбере същността и развитието на устойчивите финансови активи като например зелени облигации, зелени фондове и отговорни инвестиции, човек трябва да разгледа значението на тези активи така, както го виждат акционерите. Онтологията може да направи скритото видимо и е необходимо да се положат усилия да се разбере какъв е основният двигател, да речем, за емитиране на зелена облигация от гледна точка на една банка. Даден зелен актив би могъл да се квалифицира като такъв, но може да не е достатъчен, за да живее обществото в по-добра среда или да постигне по-добро качество на живот.

Хората, които имат възможността и властта да инвестират в подобни активи, могат да забогатеят, а целта на облигацията може да е твърде ограничена, за да постигне социална трансформация. Онтологията и възгледите на Маркс са от съществено значение за разбиране на устойчивото финансиране. Целта на настоящата дисертация е да предостави солидна основа за епистемологията на устойчивото финансиране, а след това и онтологични прозрения. Освен това има за цел да направи повторен прочит и тълкувание на философските и политическите анализи на инициаторите на марксистката рамка, както и да анализира устойчивото финансиране по подходящ начин.

Ролята на иманенцията и последни бележки относно методологията

Иманенцията играе основна роля както в Хегеловата, така и в Марксовата диалектика. Основната ми задача в дисертацията е да обясня устойчивото финансиране посредством неговите собствени процеси, без намесата на външни страни. Ние всички имаме склонност към предубеденост; ако обаче позволим на даден процес сам да предложи своето обяснение, със сигурност можем значително да намалим тази предубеденост и да направим работата по-силна и понятна. Затова едно такова усилие, специфично за настоящата дисертация, е включването на диалектиката, която би разкрила същността на устойчивото финансиране. Подобен анализ се извършва чрез иманентна критика, която включва анализ, преминаващ от външното проявление към по-комплексни структури.

Глава 2. Устойчиво финансиране: определение и исторически анализ

В тази глава представям главните исторически събития в устойчивото финансиране. Историята е много важна част от разбирането за развитието на устойчивите финанси, защото осигурява темпорални факти, промени, противоречия и трансформации.

Устойчиво финансиране

Устойчивото финансиране по принцип е дългосрочна инвестиция, която се изразява във финансирането на устойчиви дейности, отчитащи екологичните и социалните въпроси, като най-важният компонент са критериите ESG (екологични, социални и управленски). Това е средство за инвестиране в борбата с измененията на климата и социалната несправедливост. Европейската комисия е една от основните заинтересовани страни в устойчивото финансиране и тя обхваща ядрото на общите аспекти. Зелените облигации са типичният и най-използван инвестиционен инструмент в областта на устойчивото финансиране.

Устойчивите финанси са подобни на финансите в обикновената им форма, но са насочени към специфични цели, свързани с екологични или социални въпроси. Целта на устойчивите финанси е да осигурят устойчивост по един по-специфичен и ограничен начин. Страните при обикновеното финансиране са същите: заемодател (финансова институция, банка) и заемополучател (обикновено някоя компания). Устойчивото финансиране обаче е основано на специфични цели - например екологични или социални.

Понятието за устойчивост във времето

Призивът на квакерите и методистите за етично инвестиране

Историята на устойчивото финансиране може да се проследи назад във времето в края на 17 век, когато отговорното инвестиране представлява концепция сред някои религиозни групи. Кадбъри споменава „Протеста от Германтаун“ от 1688 г., който е публикуван през 1844 г. и е най-ранният документ в областта на социалната отговорност. В своята проповед „Правилната употреба на парите“ Джон Уесли призовава към отговорно използване на парите, което има своите корени в традицията на социално отговорното инвестиране (СОИ). Устойчивото финансиране е основано на етична гледна точка във връзка със социално отговорни инвестиционни действия – в миналите векове екологичните въпроси не са представлявали особен интерес за разлика от социалните въпроси като робството и несправедливостта. Терминът „отговорност“ се използва като

добавка към социалното въздействие, разграничавайки по този начин инвестиционните цели. В своето историческо развитие отговорността започва постепенно да обхваща все повече и екологичните въпроси.

Загриженост към околната среда

Сванте Арениус, въз основа на статията му от 1896 г., е признат за първия, осъзнал потенциала на човешките действия да предизвикат глобално затопляне. Използвайки идеята за „мощност на лъчението“, той изчислява влиянието на различните нива на въглероден диоксид (CO₂) в атмосферата върху температурата на Земята. Всъщност по всичко личи, че е имало осъзнатост и загриженост относно замърсяването, защото виждаме, че Маркс и Енгелс също са били съвсем наясно със замърсяването на въздуха (и околната среда в по-широк смисъл) и последиците от това. И двамата подчертават значението на този проблем и го свързват с принципа на капитализма да се извлича максимална печалба. Например виждаме, че в трудовете си споменават Болтън със силно замърсената си пазарна улица и мътната мръсна вода, която тече през градчето. Маркс твърди, че замърсеният въздух оказва пряко влияние върху работническата класа и че човешките дейности са основният източник на това замърсяване.

Освен това Маркс обсъжда исторически факти, които вредят на околната среда и земеделието – например замърсяването от фабриките, унищожаването на кораби и използването на вода за торене на почвата. В резултат на това е установено, че модерните земеделски техники, използването на водата и изоставянето на някогашни плодородни райони са пагубни за цивилизацията на дадена страна. Маркс твърди, че древните цивилизации са действали на принципа на завладяването на природата, което е довело до първия стремеж на човека към самозадоволеност и удоволствие. Освен това според него при обработката на земята се губи ценната за селяните влага и така се стига до превръщане на горите в степи.

По-нататък Маркс обяснява как се появява обезлесяването, когато нещата са оставени на естествения си растеж и не са подложени на съзнателен мониторинг и контрол. Твърденията на Маркс относно обезлесяването, неправилното използване на водата и влошаването на околната среда са свързани със залегналата в основата на тези проблеми икономическа и политическа система на капитализма. Критиците твърдят, че западните епистемологии отварят вратата към империята на човека, победил природата - както органичната, така и неорганичната. Енгелс отбелязва, че триумфът на човека над

природата може да има както положителни, така и отрицателни последици, и явно осъзнава този епистемологичен проблем.

Маркс посочва и непоправимото разрушаване на земеделските райони поради миграцията към фабриките. Той твърди, че метаболитната връзка между хората и природата е прекъсната от интензификацията на индустриалния капитализъм и експанзията на капиталистическия начин на производство. Енгелс говори за влошаването на състоянието на околната среда и неочакваните последици от решения и действия, първоначално смятани за добри. Съвременен пример за това е лимитираният сериал „Неестествен подбор“ по „Нетфликс“, който разглежда въпроса дали създадените от човека технологични подобрения и генетични модификации могат да променят живота ни и този на планетата като цяло.

В литературата, посветена на устойчивостта, може да се види колко силно е нарастващото безпокойство за климатичните проблеми и какъв систематичен характер придобиват след Втората световна война идеите за устойчивостта, екологизма и опазването на околната среда. Историята ни помага да видим как промените в производствените методи променят околната среда и нас самите.

Периодът след Втората световна война: родоначалници на екологичното движение

Книгата на Мъри Букчин „Нашата синтетична среда“, издадена под псевдонима Луис Хербер, и „Смълчана пролет“ на Рейчъл Карсън са две влиятелни творби с трайно въздействие върху екологичните и социалните аспекти на живота ни. И в двете книги се разглежда въпросът на синтетичните химически вещества, които вредят на околната среда – особено на земеделската продукция и на храните. В своята книга Карсън показва как околната среда се разрушава от човешката раса и колко вредни са пестицидите. Книгата на Букчин оказва влияние върху развитието на социалната екология. Днешната пролет е още по-смълчана заради нарастващите вреди на природата и бариерите, издигнати пред тези, които се борят с измененията на климата и социалните проблеми.

В историята на устойчивото финансиране би трябвало да оценим ролята на социалната екология. Социалната екология представлява философия и политическа теория, която подчертава взаимосвързаността на социалните, екологичните и политическите въпроси, както и необходимостта от интегриран подход за решаването им. В своя труд „Екология на свободата: възникването и разпадането на йерархията“,

публикуван през 1982 г., Букчин критикува йерархията и надмощието, като твърди, че тези форми на социална организация са първопричините за влошаването на околната среда и социалната несправедливост. Освен това предлага визия за едно децентрализирано екологично общество, основано на принципите на пряката демокрация, взаимната помощ и социално-екологичната взаимосвързаност. Преди публикуването на тази книга американският еколог и социалист Бари Комонър пише за опасностите от парниковите газове и твърди, че е необходима радикална социално-икономическа трансформация, за да се справим с тях. Впоследствие други еко-социалистически мислители като Андре Горц и Рудолф Баро доразвиват тези идеи, давайки приоритет на потребностите на хората и планетата, а не на печалбата и икономическия растеж.

От друга страна, в капиталистическия лагер през 30-те години на XX век се провежда конференцията в Бретън Уудс, която е основно събитие за глобалната финансова система – създават се Световната банка и Международният валутен фонд (МВФ). Това позволява сравнително стабилен растеж на Стария и Новия континент. През 70-те години на XX век обаче тази стабилност се разклаща и е време да се сбогуваме с кейнсианската икономика. Дерегулираните, т. нар. свободни пазари отново започват да доминират. Това води до финансиализация, при която се наблюдава огромно нарастване на ролята на финансите, които превземат глобалната икономика чрез мрежата, създадена от американските притежатели на застрахователни полици. Тази крехкост води до първото сътресение на финансовите пазари при кризата от 2008-2009 г., чиито последици се усещат и днес. Що се отнася до нерегламентираното финансиране и неговото въздействие върху финансирането на производителите на изкопаеми горива, увеличаването на парниковите газове и финансирането на подобни дейности повдигат въпроси относно реакцията на света при тази опасност.

Корпоративна социална отговорност (КСО)

Корпоративната социална отговорност (КСО) е термин, който се използва от десетилетия, за да опише етичната отговорност на дадена компания да синхронизира поведението и ценностите си с тези на своите заинтересовани страни. Това е различно от филантропията, която се основава на социални, екологични и икономически системи. КСО включва също така благотворителност и корпоративна помощ за местни общности и обществото като цяло.

УСО (устойчивост и социална отговорност) е важна концепция за капиталистическия лагер, защото представлява двигател за трансформация на планетата и обществото. Това е стремежът за увеличаване на печалбите при зачитане на ценностите на заинтересованите страни и постигане на екологична и социална отговорност. В дисертацията представям историята на две компании, които следват методите на УСО, използвани от т. нар. визионери. Наблюдаваме, че се използва думата „харизма“ и производните ѝ, за да се опише същността на финансовите инвестиции. Всъщност такива илюстративни думи скриват същността на финансите. Увеличаването на печалбата стои в основата на капиталистическата система, независимо какви етикети се слагат на управлението и администрирането.

За да подплатя доводите си, споменавам и статута на КСО по време на пандемията от Covid-19. Подчертавам хегемонния произход на КСО и начина, по който засяга малките и средните предприятия, които са принудени да възприемат тази концепция въпреки недостига на средства и тяхното разпределение. Проблемът по-скоро се състои в това, че етичните съображения са резултат от заобикалящите ги условия, които се състоят от начините на производство: когато настъпи катастрофално събитие, КСО остава лукс за по-малките предприятия, изправени пред проблеми с оцеляването.

С две думи, историята на устойчивото финансиране ни показва как опозицията търси алтернативи, докато капиталистическият свят използва абстрактни парадигми, за да се възползва от доходността.

Важни събития: от Рио до ЦУР на ООН и Парижкото споразумение (1992-2015)

През 1992 г. стартира финансовата инициатива на Програмата на ООН за околната среда (UNEP FI) по идея на т. нар. „лидери визионери“. Тези лидери са адвокати на финансовия капитал, ръководни личности, новатори и хора със стремеж да се борят с екологичните и социалните проблеми, застрашаващи планетата и живота ни.

От Рио до Киото

През 1994 г. влиза в сила Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата (РКООНИК) след приемането ѝ на срещата на върха в Рио през 1992 г. Целта е нивата на парникови газове в атмосферата да се запазят достатъчно стабилни, за да се избегне опасно взаимодействие между човечеството и климатичната система. Ключовите думи през последните две десетилетия са „емисии на парникови газове“ (GHG) и производни на „антропоген“ - включително епохата „антропоген“. В резултат на

приемането на РКООНИК през септември 1994 г. в Швейцария се провежда първата ежегодна среща на UNEP FI. Темата е „Екологизиране на финансовите пазари“, която инициира възможности за зелено финансиране в помощ на бизнеса и правителствата да осъществят своята трансформация към зелена и устойчива планета.

От Киото до Париж и Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР)

Протоколът от Киото към Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата е приет през декември 1997 г., а страните по протокола се ангажират да постигнат определени цели за намаляване на емисиите на парникови газове. В крайна сметка се приемат цели за намаляване на емисиите с обвързващ характер. Но истинското им материализиране така и не се случва.

Декларацията на ООН на хилядолетието е ратифицирана по време на срещата на върха на хилядолетието през септември 2000 г., като са приети осем цели на хилядолетието за развитие (ЦХР) – с конкретни социални измерения – свързани с въпроси като образование, бедност и равнопоставеност на половете, които трябва да бъдат постигнати до 2015 г. Протоколът от Киото и ЦХР са инициативи за постигане на устойчивост, но те претърпяват неуспех поради липса на човешки ресурси, организация, сътрудничество и др. Тези проблеми несъмнено произтичат от нежеланието на участниците. Въпреки това UNEP FI подчертава постиженията си при провеждането на срещата COP 9 (Конференция на страните), повишавайки осведомеността на финансовите институции относно измененията на климата. По време на COP11 през декември 2005 г. Работната група на UNEP FI по измененията на климата (CCWG) публикува изявление с призив да се потвърди ускоряването на средно- и дългосрочните инвестиции в прехода към нисковъглеродна икономика. През април 2006 г. се инициират Принципите за отговорно инвестиране (ПОИ). Те насърчават институционалните инвеститори да инвестират в прехода към нисковъглеродна икономика.

През юли 2015 г. Програмата на ООН за околната среда отправя призив за революция(!) с цел мобилизиране на трилионите долари, необходими за преминаване към по-зелена и устойчива глобална икономика. През октомври 2015 г. се появява „Манифест за положително въздействие“, като в него се настоява за иновативна стратегия, основана на въздействието, която включва задълбочено проучване на трите компонента на устойчивото развитие. Не е изненада, че финансовата система е оценена като неизбежен участник в света на устойчивостта. Всъщност стремежът на финансовата

индустрия е по един или друг начин да осигури дългосрочна рентабилност на финансовия капитал - в противен случай би предпочела да финансира други сектори, а не да демонстрира праведност.

ЦУР на ООН и Парижкото споразумение от 2015 г.

На срещата на върха по устойчивото развитие през септември 2015 г. ООН приема Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие. През декември 2015 г. се подписва Парижкото споразумение с цел да се задържи покачването на глобалната средна температура далеч под 2°C. През 2017 г. се въвеждат принципите на UNEP FI за финансиране с положително въздействие с намерението да помогнат за изпълнението на целите за устойчиво развитие (ЦУР). През 2018 г. излиза докладът за преосмисляне на въздействието на финансирането на ЦУР. В него се изследват иновативни подходи за намаляване на разходите и насърчаване на решения за бизнеса и финансирането. На 22 и 23 септември 2019 г. на Общото събрание на ООН в Ню Йорк се приемат принципите за отговорно банкиране с участието на 130 банки.

Целите за устойчиво развитие и Парижкото споразумение относно изменението на климата са взаимнообвързани от 2015 г. насам. ЦУР се стремят да подобрят световния отговор на проблема с глобалното затопляне, като същевременно насърчават устойчив растеж и се борят с бедността. Парижкото споразумение изисква финансовите потоци да отговарят на изпълнението на целите за намаляване на емисиите на парникови газове. Тази интеграция на финансовия капитал между корпорации, държави и техните апарати показва ясно, че такива промени или неуспехи ще се материализират само с участието на финансовия капитал. Така че решението трябва да се предостави от тези, които са го създали.

Преглед на COP26 и COP27 по отношение на устойчивото финансиране

Преди да стигна до настоящето, правя кратко обобщение на съдържанието на срещите COP26 и COP27, за да приведа техния анализ в съответствие с историческите промени и факти.

COP26 в Глазгоу

Срещата на върха по въпросите на изменението на климата COP26 започва с големи очаквания и приключва с разочарование. BBC UK обобщава съдържанието на споразумението в четири точки: емисии, възлища, развиващи се страни и субсидии за

изкопаеми горива. Страните се споразумяват да прилагат по-нататъшни ограничения, за да спрат нарастването на въглеродните емисии, тъй като емисиите на парникови газове предизвикват затопляне, но не постигат съгласие за ангажимент за „поетапно премахване“ на изкопаемите горива. Въпреки някои успехи, повечето ангажименти все още се основават на практики за самоконтрол.

COP27 в Шарм ел-Шейх, Египет

COP27 в Шарм ел-Шейх е важно събитие в историята на COP26, защото постига пробив според някои официални представители и застъпници. Освен това напомня за необходимостта правителствата постепенно да премахнат субсидиите, които правят цените на петрола, газа и въглищата по-ниски. Това споразумение е необходимо, за да се помогне на развиващите се страни да се борят с вредните последици от изменението на климата.

Срещата на върха COP26 в Глазгоу е от съществено значение за създаването на фонд за загуби и вреди. Идеята на фонда е да предостави ресурси на уязвими страни в борбата им с вредите, причинени от изменението на климата, и да им помогне да се възстановят от тези вреди. Създаването на фонда е окончателно одобрено на срещата COP27.

Обединеното кралство, заедно с някои други правителства, настоява за споразумение с обвързващ характер, което да гарантира, че емисиите ще достигнат своя връх до 2025 г.: това не се случва. COP26 е среща на върха, на която страните се съгласяват да преразгледат и подобрят целите си за 2030 г. до края на 2022 г., но малко от тях действително го правят, така че това до голяма степен остава неизпълнено. Правителства, активисти и неправителствени организации призовават използването на изкопаеми горива да бъде изключение от поетапното премахване, а финансовите институции да приемат необходимите реформи, за да осигурят по-лесен достъп до устойчиво финансиране: това не се случва.

Анализ на COP26 и COP27 във връзка с цялостното историческо развитие

Основният двигател за капиталистите е рентабилността и растежът, независимо какво говорят по отношение на политиката, правата, етиката, богатството и устойчивостта. За тях устойчивото финансиране е вид добродетелна форма на финансиране, посветена на устойчивостта на финансовите пазари, разрастването на екологичните инвестиции и на инвестициите, които решават социални проблеми. Днес пазарите на въглеродни емисии продължават да служат за параван на замърсителите, на

отнемането на земя от уязвими общности и нарушаването на правата на хората. Социални аспекти като водата, природните източници, горите и чия собственост са те често се подминават. Всъщност екологичният и социалният аспект са взаимосвързани и не могат да бъдат отделени един от друг, ако искаме да живеем на една истински устойчива и справедлива планета; факт, който капиталистите дълбоко пренебрегват. Всъщност COP27 все още е далеч от намирането на реални решения на екологичните проблеми.

Всъщност би трябвало първо да дефинираме ролята на финансите в нашата история и как те еволюират в устойчиви финанси. Анализът на устойчивото финансиране е основан на методологията на Маркс в неговите ръкописи „Grundrisse“ и в „Капиталът“ – том 3, който разглежда капитала и финансите. Следвам основните постулати на Марксовия анализ на финансите, като за отправна точка ми служи една проста финансова операция - точно както Маркс прави в „Grundrisse“ и „Капиталът“. През цялото си историческо развитие финансовият капитал се стреми към увеличаване на печалбите и следователно устойчивостта не би трябвало да е заплаха за него. Насърчаването на устойчивост и връзката ѝ с капитала не означава непременно, че цялата промяна, предложена от поддръжниците на капитализма, е просто една лъжа. Те обаче искат тази промяна да е основана на собствените им правила, стремежи, устойчива рентабилност и икономически растеж. Не бива да забравяме, че страните, подписали различните инициативи, са големи банки, представляващи десетки трилиони американски долари.

Целите на устойчивостта се определят от опита да се позволи на капитала да се движи свободно без промяна на собствеността. Печалбата и отговорността се представят като компоненти на дадена компания: първото по отношение на производството, а второто – по отношение на социалните аспекти. Всъщност КСО не е услуга, която компаниите правят на останалите, а е резултат от натиска, оказан от външни сили. Почти никоя компания не би се занимавала с КСО, ако нямаше натиск от външни страни.

За да подплатя аргументите си с прецизност и убедителност, в дисертацията използвам също така примера с Тихоокеанската газова и електрическа компания (PG&E). Компанията има противоречива история на фалит заради задължения, свързани с горски пожари, причинили смъртта на повече от 85 души. През 1952 г. PG&E започва изграждането на компресорна станция близо до градчето Хинкли, щата Калифорния, като умишлено излива замърсени с шествалентен хром (хром-6) отпадъчни води във

водоносните слоеве на региона. През 1977 г. Калифорния одобрява законодателство за контрол на употребата на шествалентен хром и ограничаване на съдържанието му във водата до 50 гр./л. През 1987 г. служители на PG&E уведомяват управата на щата за завишени нива на хром-6 (десет пъти над праговите стойности) в резервоарите с подпочвени води. Историята на Хинкли е класически пример за това как щатът Калифорния е бил подложен на екологични и социални вреди.

Следователно историята на устойчивото финансиране показва, че държавите и финансовият капитал вземат някакви многостранни решения, но тези решения са оставени на милостта на техните собствени потребности, формирани от конкуренцията, нежеланието, регулаторните рамки и – очевидно преди всичко – от рентабилността и растежа. Устойчивостта не е етичен призив на капиталистите, а по-скоро част от политическата икономика, отговорна за намиране на решения да се държат под контрол рентабилността и растежа. Историческите събития показват, че развитието на устойчивото финансиране разчита на мащабното участие на финансовия капитал.

Глава 3. От финансиране към устойчиво финансиране

Следвайки историческите факти и анализ на събитията, свързани с устойчивото финансиране, в тази глава се прави обобщение на текущата ситуация относно изкопаемите горива, за да се покаже колко далеч са правителствата от поэтапното премахване на дейностите, основани на въглищата. След това фокусът е върху анализа на финансирането и устойчивото финансиране във връзка с капитала.

Както видяхме в предишната глава, срещата COP27 обръща внимание на поэтапното премахване на въглищата в европейската икономика. Те все още се използват в големи количества, а нарастващата им употреба се оправдава с войната между Русия и Украйна. В началото на 2022 г. германският канцлер Олаф Шолц заяви, че увеличаването на електроцентралите, работещи с въглища и нефт, се дължи на войната между Русия и Украйна. Думите на Шолц „*но само за много кратък период*“ означават, че той и германското правителство подкрепят увеличената употреба, дължаща се на достъпността им.

През третото тримесечие на 2021 г. 31.9% от електроенергията в Германия се произвежда от въглища. Страната е един от най-големите производители на въглища в света и все още най-големият производител на лигнитни въглища. Германия си е поставила за цел да се откаже поэтапно от въглищната енергия, но тя все още представлява 35.3% от производството на електроенергия в страната. Германия не е единствената страна, която увеличава употребата на изкопаеми горива – ситуацията в Обединеното кралство и САЩ не е много по-различна. Шолц споменава, че войната скоро ще свърши, но това е абстрактен аргумент, а ние виждаме огромното нарастване на военни инвестиции в страната: военната индустрия там е вече на 7-мо място сред най-добре финансираните военни сектори с бюджет от 50.3 милиарда евро в сравнение с 32.5 милиарда евро през 2011 г. Не стига това, ами беше обявен и специален фонд от 100 милиарда евро, с който да се финансира по-добро въоръжение на армията.

Германия и други страни увеличават употребата на изкопаеми горива, в т.ч. въглища, и отделят огромни средства за военната отбрана. Това показва решителността на Германия да замърсява околната среда и да се подготви да бъде трета военна сила. Официални представители от други страни предлагат да се определи година, в която емисиите да достигнат максимални стойности, и временно да се преустанови затварянето на въглищните централи. И все пак на нови въглищни централи се разрешава

да функционират, а тези, които някога защитаваха поетапното премахване на въглищата, сега увеличават потреблението им. Дори парадоксалното изказване на Грета Тунберг, че германските власти би трябвало да пускат в експлоатация ядрени централи вместо да увеличават въглищата, не спря германското правителство да увеличи употребата на въглища.

Основната причина за нарасналото потребление на изкопаеми горива е фактът, че капиталистическите икономики са ориентирани към печалбата въпреки уверенията им, че вниманието им е насочено към зелената икономика и устойчивостта. За да преодолее илюзиите на капиталистическия реализъм, човек трябва да се опита да изкара наяве това, което парадигмата крие и което може да се види от примера с потреблението на въглища.

Финансиране и устойчиво финансиране

Устойчивото финансиране е подкатегория на финансирането и се различава по това, че се основава на определени екологични или социални критерии, за които се предполага, че съответстват на една устойчива планета. Изглежда, че днешната политическа икономика е донякъде свързана с устойчивото финансиране. Затова е необходим по-задълбочен поглед както към финансирането, така и към устойчивото финансиране.

Финанси

Финансите представляват изучаването на управлението, движението и набирането на пари. То е свързано с разбирането как се използват парите и какви са източниците им, както и концепцията за компромиси между риска и печалбата. Помага и на двете страни - заемодателя и заемополучателя - да постигнат своите специфични цели, като заемодателят ползва лихвоносен капитал, а заемополучателят притежава стоки или услуги.

Финансите и тяхната кредитна система

Маркс разработва кредитната система в том 3 на „Капиталът“, където прави разграничение между парите, използвани за размяна, и парите, използвани за натрупване на капитал. Парите се използват както за размяна, така и за натрупване на капитал, а за капиталистите е от съществено значение да притежават пари под формата на капитал. Тази двойственост - размяна и натрупване - е присъща на парите и за капиталистите е много важно да инвестират определена сума с намерението да натрупат повече капитал. Това може да се покаже чрез следните формули: $P - C - P'$ и/или $P' > P$.

Маркс твърди, че принадлежната стойност се получава от експлоатацията на труда на работниците. Лихварският капитал е архаичната форма на лихвоносния капитал, който поддържа индустриалния капитал, въпреки че между тях съществува противоречие. За индустриалните капиталисти използването на кредит е от съществено значение. Разликата между търговския капитал и индустриалния капитал се състои в това, че последният натрупва капитал въз основа на продажбата на стоки, докато първият го натрупва, давайки назаем пари на производителя. Следвайки историческото развитие на лихварския капитал и лихвоносния капитал, се ражда нова класа: паричните капиталисти. Паричният капитал - финансовият капитал - днес е основната капиталова сила, която контролира социалната власт и се налага в живота ни.

Фиктивен капитал: противоречие между въображаемото и истинското

Фиктивният капитал - термин, използван от Маркс - представлява противоречието между естеството на кредитните и стоките пари, при което финансовата система реализира печалби и натрупва капитал, докато реалните пари следват своя първоначален път. Натрупването на капитал в ръцете на малцинство, което има огромна финансова власт, е неизбежен факт на капитализма.

Рейтингът като мярка за кредитоспособност във финансите

Един от най-важните моменти в дисертацията е да покаже как се отпускат кредитни средства на индустриалния капитал и как рейтинговият модел помага на собствениците на паричен капитал да го разпределят. Рейтингите са от решаващо значение за разпределението на тежестта на финансовия капитал съгласно така наречените „базелски принципи“. Базелският стандартизиран подход, при който се използват стандартизирани рискове и разпределения, е методологията за класифициране на рисково претеглените активи (RWA). Това е версия на създаване на универсална мярка в хегелиански и марксистки смисъл, която преобразува експозицията на всяка компания в универсална мярка.

Финансовата система не се подчинява на изтичащи правила и се опитва да създаде непрекъснат механизъм, който да помогне с натрупването на все повече капитал при минимално разпределение на капитала. Кризата с високорисковите ипотечни кредити е ужасен пример за това, тъй като се разработиха и продаваха на завишени цени деривати и синтетични продукти като например обезпечени с активи ценни книжа (ABS), обезпечени заемни задължения (CLO) и ценни книжа, обезпечени с ипотечни кредити

(MBS), само за да се печели от тези рейтинги и претегляния със синтетично коригиран слаб капитал. Бедните хора бяха експлоатирани по ужасен начин. Изискванията за рисково претеглени активи бяха манипулирани, за да се избегнат висококапиталови разпределения, и бяха създадени нови форми на активи, за да се манипулират рейтинговите модели. Важното е да се има предвид, че рейтингът е универсалната мярка във финансите, а това ни помага да осъзнаем, че рано или късно устойчивото финансиране също ще използва собствените си рейтинги като универсална мярка – и вече го прави.

Допирни точки и противоречия между финансите и устойчивото финансиране

Устойчивото финансиране е подкатегория на финансите, която следва същите базови правила като основната категория, но с някои противоречия. Противоречията произтичат главно от естеството на транзакциите при устойчивото финансиране, които са предмет на екологични или социални критерии. За краткост, а също и за да започна анализа, който ще премине от абстрактното към конкретното - от външното проявление към същността, казано по хегелиански – представям външното проявление на устойчивото финансиране в най-простата му форма. Целта е да изследвам простата външна форма и след това да разработя допълнителни категории и стъпки, за да може концепцията да се разбере по-добре в цялата ѝ структура.

Устойчивото финансиране в простата му форма

Научният метод на Маркс, както го използва в „Grundrisse“, е подобен на логиката на Хегел. Маркс използва Хегеловата логика и нейните категории, а методът му е почти същият като този, който Енгелс предлага на Конрад Шмид. Съответно в дисертацията използвам същия метод, който позволява да се премине от сделка - кредит - (битие) към печалба (същност). В моя сценарий едно предприятие произвежда стомана по три метода: доменна пещ, електродъгова пещ (ЕДП) или ЕДП с пряка редукция на желязна руда. Доменните пещи са най-старата технология и отделят големи количества въглероден диоксид, докато например ЕДП обикновено не изисква желязна руда и следователно отделя по-малки количества въглероден диоксид.

Банката има политика за устойчиво финансиране на стоманодобива, която позволява на предприятието да получи средства за преобразуване на производството си в нисковъглеродни продукти - обикновено дългосрочен заем - или за продажба на продукти чрез производство на съществуващи допустими производствени единици -

обикновено краткосрочен заем. Банката отпуска авансово средства на предприятието, а то ги получава и произвежда стомана. Банката отпуска тези средства авансово с цел да получи плащане при настъпване на падежа на заема. По този начин тя се възползва от лихвоносно натрупване на капитал.

При настъпване на падежа процесът приключва и външното проявление - т.е. транзакцията - изчезва. Кредиторът и длъжникът са представени като участници в едно явление, но тяхната единствена обща сделка не представлява цялото устойчиво финансиране. За да се разбере по-добре цялото е необходимо да се разгледа отношението с капитала и какво ги е събрало заедно. Ключовият момент е, че и банката, и производителят имат за цел да натрупат капитал; а парите, използвани в тези транзакции, нямат за цел единствено да разменят стоки или да улесняват тази размяна безплатно.

От гледна точка на паричния капитал рейтингите на ESG критериите, подобно на кредитните рейтинги във финансовия свят, са универсалното мерило на ESG риска. Няма съмнение, че ще се използват все повече в областта на устойчивото финансиране. Или ще бъдат вградени и интегрирани в традиционните рейтинги, или ще се използват отделно и ще се комбинират с кредитните рейтинги, за да се получи общ рейтинг. И в двата случая рейтингите на ESG критериите ще се използват като количествена и универсална мярка за кредитоспособност.

Нова рейтингова система като мярка на устойчиво финансиране

В настоящия раздел се изследват допълнително рейтингите на устойчивите финанси. Транзакциите в устойчивото финансиране изискват подходяща оценка на риска за устойчивост. Рейтингът е мярка за качеството на риска - количествена оценка - и се използва все по-често от „Sustainalytics“, „Муудис“ и „MSCI“. Според определението на Хегел за битието, количеството в такива транзакции представлява един заем, а мярката е рейтингът на ESG критериите. При еднократна транзакция, след като компанията върне заема или инвеститорът закупи ценните книжа, цикълът изчезва. Рейтингите се използват за измерване на въвеждането и ефективността на спазване на ESG критериите.

Лошият рейтинг може да означава, че дадена компания не прилага ESG правила. Циркулярността е от съществено значение за финансовите системи, тъй като осигурява непрекъснатата система, а не еднократни транзакции или взаимоотношения. Както показвам в дисертацията, еднократните транзакции не обясняват същността на финансите. Банките и техните клиенти се срещат на финансовата арена, за да могат и

двете страни да печелят, след което се срещат отново, за да продължат да растат и да печелят. Накратко, кредитирането и производството зависят едно от друго за постигане на растеж и експанзия.

Печалбата като същност

Диалектическият процес показва, че печалбата е от основно значение за финансовата система, а привържениците на устойчивото финансиране се стремят да бъдат застъпници за зелена планета, докато основната им цел остава увеличаване на рентабилността. За да съществуват на пазара, компаниите трябва да имат финансова кредитоспособност, адекватни инвестиции и рейтинг за устойчивост, ако искат да се задържат на арената на устойчивото финансиране. Нито една компания не може да оцелее в капиталистическата система без да реализира печалба.

Заключителни бележки

В настоящата глава се обсъждат принципите на устойчивото финансиране, което е подкатегория на финансите. Историческото развитие показва, че участието на финансовия свят в процеса на устойчиво финансиране е неизбежно. Светът отваря вратите си към пълна доминация и геоконтрол, официално замислени и одобрени по време на срещата COP26 в Глазгоу. Анализът на една-единствена транзакция в устойчивото финансиране показва, че самата транзакция не обяснява по задоволителен начин скритите характеристики на устойчивото финансиране. Съществуват и компоненти, които изискват от нас да разширим анализа си - например рейтингът, който се превръща в универсална мярка във финансите и се използва за определяне на това кои компании, отговарящи на ESG критериите с достатъчно добър рейтинг, все още имат достъп до кредит. От гледна точка на заемодателите - например банките - финансирането на устойчиви транзакции или компании се определя преди всичко от рентабилността. Следователно в капиталистическата икономика устойчивото финансиране не може да бъде отделено от рентабилността и растежа.

Глава 4. Ограничения и несъвършенства на капитализма по отношение на устойчивостта

В предишните глави видяхме, че проблемът на финансовата система е вроден. Настоящата глава изследва този присъщ проблем на капитализма, особено по отношение на устойчивото финансиране. Застъпниците на капитализма искат да диктуват капиталистическите форми чрез сензационни парадигми, като вярват, че капиталистическата икономика е резултат от естествената склонност на човека и обществото. За да превърнем тази реалност в действително възможна, трябва да разберем какво стои в основата на проблемите на самата капиталистическа система. Възщност либералната ера на буржоазното общество отдавна е отминала. В настоящата глава обсъждам илюзорните аспекти на капиталистически парадигми като нулеви нетни емисии, дерегулацията, регулацията и финансиализацията. Става ясно, че тези концепции са парадигмите на управляващите класи.

Нулеви нетни емисии на въглерод до 2050 г.

Концепцията за нулеви нетни емисии представлява идеално състояние, при което количеството парникови газове, отделяни в земната атмосфера, е равно на количеството отстранени парникови газове. Постигането на нулеви нетни емисии изисква усилия за декарбонизация, които в повечето случаи означават преминаване от изкопаеми горива с високи въглеродни емисии - които представляват 83% от общите емисии на CO₂ - към енергийни източници или материали, отделящи по-малко въглерод, както и компенсиране на всеки отделен въглерод. Промислените отрасли и организации се опитват да се справят с въглеродните емисии с най-различни техники, сред тях възобновяеми енергийни източници, използване на водород, улавяне и съхранение на въглерод и т.н. Но от 90-те години на XX век досега тези усилия не дават резултат и сегашните надежди за постигане на нулеви нетни емисии вероятно няма да се оправдаят. Мрежата за екологизиране на финансовата система (NGFS) представлява съюз на централни банки и надзорни организации, посветен на обмена на добри практики и подобряване на управлението на климатичните и екологичните рискове във финансовата индустрия с цел успешен и навременен преход към устойчива финансово-икономическа система. Въз основа на сценариите и прогнозите на NGFS е заблуда да се вярва, че целта за нулеви нетни емисии ще бъде постигната до 2050 г. Напротив – ако не се променят и изпълняват политиките, планетата ще стане още по-топла. Структурата на търговията с

въглеродни емисии и процедурите за отчитане не предоставят конкретно решение за намаляване на температурата.

Епистемологичен въпрос

В дисертацията обсъждам въпроси, свързани със знанието. Причината за това е, че неравенството включва знание и достъп до него. Знанието е много важен въпрос в областта на финансирането - особено устойчивото финансиране. За инвеститорите на дребно знанията за устойчивостта на компаниите датират от 90-те години на миналия век. Първият глобален бенчмарк за устойчивост е пуснат от Дау Джоунс през 1999 г., а инвеститорите използват този индекс, за да намерят печеливши компании, които следват принципите ESG. Този вид знания обаче обикновено са абстрактни, едностранчиви и недостатъчни. Когато даден инвеститор търси компании, в които да инвестира, основните му източници на информация са годишният отчет на компанията, новините в средствата за масова информация, рейтингите от трети страни за спазване на принципите ESG и т.н. Ако се чувства сигурен по отношение на съществуващата информация за компанията, инвеститорият би купил активите с презумпцията, че са зелени, ако компанията популяризира принципите ESG чрез своите ангажименти, реклама и кампании. Очаква се до 2025 г. инвестициите в ценни книжа, свързани с ESG, да достигнат 50 трилиона долара. Виждаме как знанията са от решаващо значение за инвестиране в такава огромна област.

За да подчертая колко важни са подходящите знания, в дисертацията давам някои примери. Един от тях е случаят с ИКЕА, която е реномирана компания по отношение на ESG. Но едно разследване на „EarthSight“ през 2020 г. разкрива, че част от дървесината, използвана от ИКЕА за производство на столове от бук, идва от карпатския район на Украйна, известен с богатите си дървесни ресурси. Това е било разрешено и сертифицирано от властите. Друг пример е случаят с „Кока-Кола“. През 2022 г. компанията популяризира зеления свят чрез своите реклами, в които участват животни. По-късно рекламите са забранени от Службата за надзор на рекламата (ASA), която е независимият регулаторен орган на Обединеното кралство. Тези казуси повдигат въпроса дали отделният инвеститор разполага с достатъчно знания да инвестира в ESG активи, като се има предвид уязвимостта от дезинформация, злоупотреба и манипулация.

Инвестирането и някои скорошни събития

В този раздел споменавам някои събития, настъпили след пандемията от Covid-19, защото ни дават представа за текущата ситуация с устойчивото финансиране. През 2012 г. UNEP FI и Европейската банкова федерация публикуват два доклада: „Изпробване на прилагането на таксономията на ЕС към основни банкови продукти: препоръки на високо равнище“ и „Насоки за банките за определяне на цели относно климата“. В докладите се извършва правен анализ на единадесет юрисдикции, който да помогне на инвеститорите да обмислят въздействието на своите дейности. Трансформацията на планетата към устойчива икономика е трансформация на капиталистическата система и в частност на финансовите участници. Тяхното очакване е да постигнат растеж и рентабилност в рамките на собствената им версия на устойчивост.

Растеж и разпределение на богатата

Индустриалната революция поставя началото на икономически растеж в съвременната епоха. Този растеж обаче има един пагубен компонент - изкопаемите горива. Използването на въглища за парния двигател прави фабриките по-ефективни, а използването на електричество и на двигателя с вътрешно горене намалява транспортните разходи. Суецкият канал влиза в експлоатация през 1869 г., а Панамският канал - през 1914 г.; в началото на XX век се увеличава производството на селскостопански продукти чрез прилагане на азотни торове. Търговията, основана на изкопаеми горива, става глобална. Оттогава насам всеки сантиметър от земята е теоретично уязвим от експлоатация и доминация в името на рентабилността и растежа. Икономическият растеж е в сърцевината на капитализма и е невъзможно да убедите капиталист да инвестира в индустрия, която не се разраства.

Дерегулация спрямо регулация – двете страни на една и съща монета

Въпросът дерегулация или регулация представлява една от основните посоки на действие във финансовата система и законодателни норми. Привържениците и на двете страни имат безброй аргументи, които могат да се обобщят по следния начин: привържениците на регулацията твърдят, че финансовите дейности трябва да се регулират, за да се постигнат социални и екологични цели, докато привържениците на дерегулацията смятат, че не е необходимо финансовите пазари да се регулират, защото свободните пазари винаги намират начин да се балансират.

Индустриалният растеж на напредналите нации е прекъснат от Първата и Втората световна война, което води до спад в икономическия растеж и постигнатия относителен успех. Причината се крие в неспособността да се настигне инфлацията, рецесията и стагфлацията. Споразумението от Бретън Уудс се сключва с цел да регулира икономическата и финансовата система, като се отдава предпочитание на кейнсианската икономика и когато се наложи, се използва държавната власт. През 80-те години на миналия век се налага нововъзникващите икономики да поемат огромни дългове. Сбогувайки се с Бретън-Уудското споразумение и кейнсианската икономика, финансите като индустрия стават основният компонент на световната икономическа система и се разрастват неимоверно.

Неолиберализмът, или пренебрегването на регулациите под прикритието на неолиберализма, набира почти неудържима скорост. Съединените щати се радват на силен растеж, подпомогнат от огромния напредък в информационните технологии. Обаче през първото десетилетие на XXI век индустриалните икономики забавят темпото в резултат на терористичните атаки от 11 септември и атаките на САЩ в Афганистан и Ирак. В текста се разглежда реакцията на САЩ на атаките от 11 септември 2001 г. и последвалата финансова криза. От друга страна този растеж е силно неудържим, задлъжнял, дерегулиран. Всъщност той води до краха и Голямата рецесия от 2007-2009 г. Причината за нея са неподходящо регулираните пазарни условия, при които купувачите и продавачите се срещат на пазара по т.нар. свободен начин.

Желанието на САЩ и на англосаксонския свят бе да запази и разшири географския си контрол, като същевременно се стреми да произвежда капитал извън производството чрез нерегулирани финансови системи. Дерегулацията позволи на цените на енергията да отразяват пълните разходи за доставки. Финансовите стимули за инвеститорите им помогнаха да изберат конвенционалната топлинна енергия. В допълнение на това ниските цени на енергията за потребителите доведоха до увеличаване потреблението на енергия.

Трябва да се запитаме дали настоящите регулации са достатъчни за постигане на целите за нулеви нетни емисии и дали тези цели са реалистични. Привържениците на регулацията смятат, че е необходима изцяло регулирана финансова система, за да се установят правила за ликвидност и капиталова адекватност, както и ясни принципи и срокове за трансформация и изпълнение на целите за нулеви нетни емисии до 2050 г. Във

всеки случай тази финансова система сама по себе си не би осигурила справедлив преход към икономика с нулеви въглеродни емисии, но трябва да признаем, че дерегулацията нанася още повече вреди.

Финансиализацията и нейното възможно влияние върху устойчивото финансиране

Финансиализацията оказва влияние както върху макроикономиката, така и върху микроикономиката, и има забележителен контрол върху потребителската страна. Този термин се използва в марксистката икономика и се отнася до експанзията на капитала извън производствения процес. Тя е представена главно от паричния капитал, който е склонен да нараства без пряка необходимост за реалната икономика - индустриалния капитал. Финансиализацията става доминираща в началото на 80-те години на XX век, когато неолиберализмът представлява нов етап в капиталистическата икономика. Тази експанзия и растеж на финансите се подхранва от непрекъснато нарастващите се видове финансови продукти - опции, деривати, фючърси, обезпечени с активи или с ипотека ценни книжа. Променливото напрежение между индустриалния капитал и паричния капитал дава ход на тенденцията за натрупване на паричен капитал от самия паричен капитал, без да е необходимо да се произвежда каквото и да било. Прочитът на Дейвид Харви на „Капиталът“ на Маркс дава удивителна информация, която ни позволява да разберем същността на финансиализацията и как тя произлиза и се постулира като опонент на индустриалния капитал.

В дисертацията разглеждам както въпроса дерегулация-регулация, така и финансиализацията, за да покажа взаимната им обвързаност. Колкото по-нерегулирани – или недостатъчно регулирани – са пазарите, толкова по-финансиализирана е икономиката.

Най-важните детайли в този текст са, че финансовият ливъридж е инструмент за финансово управление, използван от фирмите, за да получат финансов капитал отвън и след това да произвеждат повече продукти, които да продават с печалба. Финансовият ливъридж може да увеличи способността на дадена фирма да печели от увеличаването си капитал, но има и два очевидни недостатъка: а) увеличаването на външния дълг; б) възвръщаемостта на този външно привлечен капитал. Емпиричните доказателства сочат, че търговията на дребно, хранително-вкусовата промишленост, комуналните услуги

използват в голяма степен финансов ливъридж и тази прекомерна употреба може да отвори вратата към бъдеща несъстоятелност.

Макар застъпниците на устойчивото финансиране да твърдят обратното, то не е отрицание на настоящата финансова система. Собствеността върху капитала остава същата и въпреки някои похвални усилия, устойчивото финансиране в сегашната си форма не притежава сериозен потенциал за промяна на системата.

Този раздел от дисертацията приключва с извода, че САЩ са загубили битката за производството срещу Китай и единственият им шанс е да насърчат растеж, основан на финансиализация, за сметка на хората. С други думи, махалото явно се е насочило към китайската производителност, а финансиализацията, идваща от англосаксонския свят, се опитва да компенсира тази посока. Освен това изглежда, че финансиализацията на природата ще бъде една от следващите битки между екосоциалистите и капиталистите. Въпреки че Covid-19 намали темпото на тази борба, въпрос на време е тя да възобнови силата си.

Обобщение и заключение

В тази дълга глава показвам недостатъците и ограниченията на идеята за постигане на нулеви нетни емисии на въглерод, прекомерното разчитане на недоказани технологии, използването на компенсации и т. нар. „зелени заблуди“ (greenwashing), както и необходимостта от трансформиращи практики, които да прекратят експлоатацията на хора и природа. В текста се стига до заключението, че капитализмът трябва да бъде отречен и заменен с друга система, която представлява това отрицание и преход, и предлага размисли за възможен трансформиращ подход.

Глава 5. Как да постигнем по-добра устойчивост? Философски дискурс

В тази глава правя опит да преосмисля Марксовата рамка. Предлагам систематизация, която включва дисциплините биопсихология и социална психология във връзка с философската сфера. Смятам, че Маркс никога не е пренебрегвал мястото на индивида в обществото, но работата му върху политическата икономия му е попречила да се съсредоточи върху този въпрос. Затова мисля, че е необходимо да се преразгледа концепцията за индивида в обществото, тъй като социалният аспект вече е ключът към разбирането на Марксовата рамка. Някои мислители след Маркс се опитват да използват и интегрират статута на индивида, сред които са Адорно, Хоркхаймер, Маркузе и Фром - мислители, които поне за известно време са част от Франкфуртската школа. В техните трудове обаче индивидът до голяма степен се интерпретира през психоаналитична рамка. Знаем и за влиянието на Лакан върху френските интелектуалци и известния философ Славой Жижек. Моето виждане е, че психоанализата все пак играе своята роля в тази област; но социалните науки - и сред тях психологията - биха допринесли повече от всякога към философията и критическата теория на обществото, защото както социалната психология, така и биопсихологията, макар и все още сравнително нови области, дават ценна информация и поглед върху разбирането ни за обществото и индивидите - включително за нас самите.

В светлината на описаното по-горе предлагам и използвам термина „биопсихополитика“ в дисертацията. Той предполага обсъждане на термините „биополитика“ и „психополитика“ поради етимологичната им връзка с него. Причината да обсъждам тези термини се дължи и на критичния ми подход към идеите на мислителите, които са ги предложили - Мишел Фуко и Бюнг-Чул Хан. Така от една страна правя критичен преглед на биополитиката и психополитиката, а от друга обяснявам общото значение и целта на биопсихополитиката.

Биопсихополитика

Биопсихополитиката се опира на биопсихологията, която е „научно изследване на биологията на поведението“.⁴ Като поддисциплина на психологията, тя представлява област от науката, която изучава „физиологичните и еволюционните механизми, както и тези на развитието, на поведението и опита“⁵. Това е научна област, която е по-близка

---

⁴ John P. J. Pinel and Steven J. Barnes. *Biopsychology* 11th Edition (London: Pearson, 2022), 28.

⁵ James W. Kalat, *Biopsychology* 13th Edition (Australia: Cengage, 2019), 5.

до неврологията, отколкото до биологията, тъй като е свързана с въпросите „тяло-дух“, епигенетиката и много други. Що се отнася конкретно до финансите, правилата и апаратът на капиталистическата система и държава представляват централната нервна система. Финансовите правила и рамки обуславят обществото и индивида по потиснически начин. В резултат на това, биологично обусловеното общество и индивидите развиват адаптивно или реакционно поведение спрямо системата. Именно тук използвам биопсихологията, за да разработя обществените и индивидуалните проблеми, които са обезпокоителни, през миналия и нашия век. Един от най-вдъхновяващите за мен философи, Херберт Маркузе, разглежда човешката психология в шедьоври като „Ерос и цивилизация“ и „Едноизмерният човек“; според мен обаче днешната биопсихология би предоставила по-изчерпателен материал за философите и критичните мислителни, защото може да се изследва по отношение на организмовия поглед върху обществото и индивида. Нещо повече, биопсихологията: а) подчертава единството на тялото и духа, и б) предлага научен поглед за това как биологията влияе върху човешкото поведение и психология.

Биопсихополитиката съответно се стреми да изследва влиянието на централната нервна система върху поведението и психологията и е предизвикателство за подхода на Фуко, основан на „правителствеността“. Тя се опитва да обясни недостатъците на психополитиката на Бюнг-Чул Хан, която авторът разглежда като явление, противоречащо на биополитиката.

Биополитиката на Фуко

Фуко въвежда идеята за биополитиката по време на лекциите си в Колеж дьо Франс през 1975-76 г. и я доразвива през 1977-78 и 1978-79 г. Той е историк и изследовател, който предлага задълбочена информация в дадена област, а трудовете му се разглеждат и днес. Неговата философска рамка е отрицание на Алтюсеровия тип марксизъм, който е структуралистки, и той се стреми да разработи генеалогична рамка, захранвана от археологически методи. За Фуко изкуството на управление се променя в хода на историята, а политическата икономия заменя правото през XVIII век. Той твърди, че преходът от меркантилизъм към физиократично управление е като мисъл и изкуство, но не подчертава ролята на промените в средствата за производство като фактор, който променя правилата на играта.

Фуко твърди, че суверенната власт се основава преди всичко на правото да убиваш, докато неолиберализмът е отрицание - чрез по-добра „правителственост“ - на този вид власт. Той представя биовластта и биополитиката като изкуство на управлението, в чийто център е животът, но акцентът му върху рационалността в повечето случаи е неоправдан. Той не приема колебанията на махалото между демокрацията и фашизма. Сякаш отхвърля по-солидните анализи, съществуващи по негово време. Оценява неолиберализма като двигател на продуктивна субективност, който толерира различни идентичности, избори, предпочитания и т.н., сякаш това е вид правителственост, която по същество се противопоставя на дисциплинарната правителственост. Фуко така и не разбира, че социализмът се отнася до обществото, а не до държавата, а критиката му към онези, които критикуват понятието за държава, пропуска основния въпрос: кой всъщност създава държавата?

Подходът на Фуко към неолиберализма е, че той може да бъде мотиватор за освобождаване от дисциплинарния суверенитет. Той вижда неолибералния субект като заинтересовано от себе си рационално същество, способно да извърши адекватен анализ на социалната сфера, за да постигне рационални резултати. Той поддържа позиция, която може да осигури критика на такова общество, за да се направят реформи в определени крайни случаи. Фуко разглежда и популяризира неолиберализма като форма на „правителственост“, която може да е както противопоставяща се, така и управляваща, и не я смята за антитеза на държавата. Неговите анализи на неолиберализма описват една осигурена конкуренция, която гарантира запазването на свободния пазар и трансформира моралната и политическата среда на обществото и индивидите.

Представяйки неолиберализма почти така, както е описан в съвременните учебници по икономика, Фуко възхвалява начина, по който индивидите, благодарение на своята множественост, се установяват в такава система и се научават да участват в различните заплетени аспекти на живота си. Неговото виждане за неолибералната правителственост е, че тя не предлага унифицирана и стандартизирана правителственост, а по-скоро насърчава множествеността, свободния избор и рационалното мислене, чрез които ние сме собствените си предприемачи. Така например Фуко оценява ордолибералите в Германия през 30-те години на XX век и техния подход към политическата и социалната доктрина. Факт е, че Фуко не е запознат с неолибералната катастрофа. Както знаем, неолиберализмът се прилага в Чили през 70-те години на XX век и в края на 70-те години среща съпротивата на света. По-късно обаче се засилва с появата на нов тип

капитализъм, който приветства финансиализацията, дерегулацията и неолибералното управление. Оттогава насам това оказва дълбоко влияние върху живота на работническата класа, което води до завладяване на икономическата политика и до цената, която плаща работническата класа. Всъщност Фуко пренебрегва или не отдава голямо значение на мита за свободния пазар и защитава илюзорното явление чрез външното му проявление. Противопоставянето на неолиберализма означава и отричане на необоснованите твърдения на Фуко за него.

Психополитиката на Бюнг-Чул Хан

Бюнг-Чул Хан създава своята „Психополитика“ - книга с афоризми, подхранвани предимно от реториката. Той твърди, че днешният капитализъм е коренно различен от капитализма на XIX век, който функционира чрез дисциплинарни ограничения и забрани. Това не е невярно твърдение, но то не обяснява причините за тази промяна. Основният проблем е, че Хан отделя психологията от биологията. Във всеки случай властта и дисциплинарната власт са насочени към психиката. Следователно няма място за психополитика без да се обсъжда биологичната страна на въпроса. Точно както обсъждането на психичен проблем не може да се осъществи без да се разгледа връзката му с тялото и централната нервна система.

За Хан депсихологизацията е метод, който предлага бягство от неолиберализма; подобна двусмислена реторика не допринася много за еманципацията на обществото и индивида. И тук се сблъскваме със същия проблем: отдели ли се психологията от биологията, бягството се свежда до депсихологизация на субекта. Казано по-просто, независимо колко правилно се обсъжда депсихологизацията, преди всичко е очевидно, че субектът и обществото трябва да премахнат биологичното оръжие, което има своите психологически ефекти. Работата на Хан остава неадекватна поради това разделение и нееднозначните предложения. Този атомизиран подход, при който се обсъждат функциите и ролите на конкретното, е нова тенденция дори сред членовете на противоположната сфера, което ни кара да се замислим как да се справим с неолиберализма в условията на интернализирани неолиберални методи и начини. Всеобхватното цяло почти винаги липсва в такива подходи, а субектът е като давещ се човек, който води дискусия в потъващ кораб.

Как да се използва биопсихополитиката?

а) Фуко оспорва марксизма и усилията на Херберт Маркузе да въведе биологично-психологическо измерение в Марксовата рамка. Той отхвърля този модел и вместо това подчертава илюзорната свобода на неолиберализма, въпреки опасенията си от нея. Радикални мислители като Лакло и Муф се опитват да надхвърлят марксизма чрез радикална демокрация, заменяйки настоятелните искания с желания. Вместо тези така наречени алтернативи, биопсихополитиката разглежда въздействието на обществото върху индивида и „аз“-а чрез централната нервна система. В есето на Маркс „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“ се посочва, че хората *„правят своя собствена история“*, но *„при обстоятелства, които самите те не са избрали, но които са пряко достъпни, дадени им и предадени от миналото“*⁶. Следователно биопсихополитиката има две основни характеристики: първата е централната нервна система на човешкото същество при връзката му с външния свят. Този външен свят се състои от държавата, обществото, другите индивиди, културата. А втората са вътрешните процеси на индивида, които влияят на психиката. Следователно биопсихополитиката включва както социално, така и индивидуално ниво, които се вписват в Марксовата рамка за анализ и трансформация на обществото. По този начин биопсихополитиката се стреми да продължи усилията на Херберт Маркузе например, но не разчита на т.нар. велики теории или наративи. Вместо това основните ѝ усилия се основават на:

- а) въздействието на обществото върху индивида – социална психология;
- б) въздействието на индивида върху „аз“-а чрез собствената му централна нервна система – биопсихология, наред с когнитивна психология където е приложимо.

Приложимост на биопсихополитиката

Основната ми цел в дисертацията е да разгранича научния подход от ортодоксалния марксизъм. Ортодоксалните марксисти смятат, че социализмът и комунизмът са неизбежни. Всъщност Маркс и Енгелс предсказват, че социалистическото общество ще наследи капиталистическото, но това е само прогноза. Те пишат: *„Комунизмът за нас не е състояние, което трябва да бъде установено, не е идеал, с който трябва да се*

---

⁶ Karl Marx, *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 11, Marx and Engels: 1851-1853* (London: Lawrence & Wishart, 1979), 103 (Преводът е от <https://kerchtt.ru/bg/znachenie-vosemnadcatoe-bryumera-lui-bonaparta-v-bolshoi-sovetskoi/>, бел.пр.).

съобразява действителността“.⁷ Следователно човек не бива да идеализира комунизма; за да се постигне подобно общество, самата необходимост от трансформация на обществото и индивидите е неизбежна. Месианските тълкувания не помагат. Ето защо трябва да следваме научните методи, за да подложим на критика обществото и да предложим теоретична рамка за неговата трансформация. Социалните явления и социалните науки изискват много по-голяма разработка, отколкото природните науки. По тази причина се поставя под въпрос статутът им на научна област. Социалните учени трябва да анализират безброй променливи, за да разработят своята теоретична рамка, което не е лесна задача. Несигурността на човешките условия затруднява още повече работата на тези учени. В областта на финансите и икономиката все по-често се използват големи масиви от данни и изкуствен интелект. Техните прогнози обаче в момента са ограничени. Следователно социалните науки са податливи на неуспех що се отнася до прогнозите. Ние сме в състояние да изчислим кога някоя комета ще навлезе в периферията на нашата планета или кога ще е следващото слънчево затъмнение; не можем обаче да предвидим с точност ситуацията в живота ни през следващата година или дори през следващите няколко месеца. Но това не бива да ни тласка към бездната на убеждението, че не трябва да се прави нищо, защото няма достатъчно знания за обществото и индивидите. Все пак знаем доста за психичните заболявания и социалните условия. Нещата вървят бавно, но интензивно, и в бъдеще няма съмнение, че знанията за индивидите и обществото ще бъдат по-ясни. В светлината на тези бележки давам някои примери, за да покажа как емпиричните науки могат да са от полза за биопсихополитиката и разработването на теоретична рамка, която да се прилага на практика. Примерите се отнасят до: а) собствеността върху социалните производителни сили във връзка с дискриминацията; б) класовото съзнание по отношение на неравенството.

Собственост върху социалните средства за производство – дискриминация

Въпросът за собствеността върху производствените сили на обществото е тревожен въпрос от векове. В рамката на Маркс целта е да се изкорени частната собственост, за да се създаде общество без потисничество. Това е така, защото много хора не притежават средства за производство и са лишени от тях, което води до дискриминация. Обръщам се към социалната психология, за да видя дали има литература по този въпрос.

---

⁷ Karl Marx and Friedrich Engels. *The German Ideology* (Prometheus, 1998), 57. („Фридрих Енгелс – биография“. Институт по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС – 1970. Издателство на БКП, София, 1972 г., превод от руски – бел.пр.)

Емпиричните науки ще ни помогнат в това отношение, за да проверим дали съществува връзка между частната собственост и потисничеството. Всъщност резултатите от изследванията в областта на социалната психология показват, че превъзхождащата група, която притежава собственост и се радва на богатство, се оправдава с твърдение, което само подчертава малоценността на другата група. Точно това е начинът, по който социалната психология и биопсихологията могат да ни помогнат да развием философското си мислене. В този пример самооневиняването на богатите е механизъм, който кара властващият агресор да вярва, че другият - бедният - заслужава да страда. Тази информация дава ценни сведения за потисничеството. Да се премахне или не частната собственост е въпрос на власт и навярно на идеология; но основата вече е солидна, тъй като виждаме как бедните и онеправданите се чувстват малоценни, докато богатите смятат, че заслужават по-добър живот в сравнение с Другия.

Класово съзнание и неравенство

Класовото съзнание е съществен компонент на марксизма. От марксистката литература знаем, че работническата класа трябва да постигне такова състояние на осъзнатост, че да преобрази обществото. Но на тази концепция до голяма степен не се обръща внимание в областта на социалната психология. Тъй като в масовите учебници се описва едно абстрактно общество и индивид, дискусиата върху този и свързаните с него въпроси остава вяла. Днес се наблюдава нарастващ брой изследвания по темата. Те показват, че след като човек развие класово съзнание, вероятността да се сблъска с криминализация, затвор и т.н. е голяма. Всъщност в очите на господстващите сили класовото съзнание е политически въпрос, а тези, които го притежават, са потенциална заплаха за системата, както показват констатациите в областта на социалната психология. Социалните психолози отбелязват също така, че тези, които са обект на неравенство, развиват по-ниски нива на междуличностно доверие. Както се вижда от този пример, биопсихополитиката може да допринесе с изводи и обосновки към областта на философията.

След тези примери как биопсихополитиката може да черпи информация от психологическите изследвания, правя връзка с разбирането за класа в днешно време. Отправната идея е, че работническата класа и останалите не са същите като тези от средата или края на XIX век.

Въпроси, свързани с класата

Основната идея на настоящия раздел е, че понятията се променят с времето, но компонентите на класовата борба и класите остават същите. Според Маркс и Енгелс класовата борба по онова време е борба между буржоазията и пролетариата. Тази теза е критикувана от много хора по различни причини, тъй като някои я разглеждат като борба на идеологии и търсене на справедливост, а други твърдят, че тя вече не е валидна. Най-напред трябва да разгледаме какво означава класовата борба по времето на Маркс и какво означава в наше време, за да направим разлика между социалните структури и съответните понятия. Капиталистическата икономика е податлива на кризи поради присъщите ѝ проблеми, разгледани в настоящото изследване. Доменико Лосурдо и Матю Т. Хубер са само някои от редицата мислители, които пишат по тези въпроси и обсъждат как капитализмът експлоатира природата и дискриминира жените, ЛГБТ+ и други подобни групи. На първо място, работническата класа може да бъде локомотивът на класовата борба; не бива обаче да мислим ограничено и да смятаме, че работническата класа е само тази, която работи в мините или в металургията. Всеки, който заработва заплата въз основа на договор с даден собственик на продукти или услуги, може да се счита за работник. По този начин класата като идея не се разграничава от потисничеството. Тези, които са потиснати - например ЛГБТ общността, цели нации и други - могат да се считат за съюзници на класата. Освен това, за да постигнат резултати в борбата срещу изменението на климата, опозиционните сили трябва да приемат, че тази борба е свързана с класовата борба и е част от нея. Този ревизионизъм не е непременно преосмисляне на „ревизионизма“ в ленинския смисъл.

Моята цел в дисертацията е да подчертая трансформацията на историческата работническа класа и да посоча новите концепции, които могат да помогнат за трансформирането на обществото по начин, който приобщава другите - угнетените. Тези, които са дискриминирани, лишени от основни права и считани за малоценни от обществото, са компонентите на угнетената класа.

Социална феноменология

В този раздел се разглежда понятието за социална феноменология във връзка с устойчивостта и устойчивото финансиране. Опирам се на труда на Мария Димитрова, който насочва вниманието ни към морала като отговорност. Димитрова подчертава абстрактните характеристики на настоящата социална структура и защитава морала като отговорност, която го конкретизира. Когато говорим за морала само от гледна точка на

неговите форми - или външни проявления - ние съзнателно или несъзнателно скриваме истинската му същност по отношение на отговорността, след което се губим в дискусии, състоящи се от конкретни форми, които се различават в различните култури. Нашата цел е да хвърлим светлина върху конкретни аспекти на морала. Това може да стане чрез неговата универсална характеристика: отговорността.

Що се отнася до устойчивостта, не бива да забравяме, че конкретният универсален елемент на устойчивостта е нашата отговорност към Другия. Нашият ангажимент към устойчивостта не включва само екологични дейности и мерки, посочени от разпоредби или закони. Борбата за околната среда е само едната страна; социалните аспекти и волята за тяхното упражняване са основните компоненти и всички те са свързани с отговорността. Без да се има предвид отговорността, всяко обсъждане на устойчивостта, основано на технологичен прогрес или регулации, ще доведе до задънена улица. В това отношение е необходимо социалната феноменология да се доразвие във връзка с устойчивостта и устойчивото финансиране.

Как отново да сформираме редицата на съпротивата?

Нашето време принадлежи на практиката, но и на мисълта. Да бъдеш радикален не означава само да действаш; това изисква и подходящ начин на мислене, което включва способността да запазиш необходимото, дори когато ситуацията е подложена на отрицание. Ето защо опозиционните движения трябва да се съсредоточат върху постигането на целите за нулеви нетни емисии до 2050 г., но да избягват два вида екстремизъм: първо – да твърдят, че тази цел е непостижима, следователно трябва да се отхвърли. Второ – да загубят гъвкавост и да се придържат към строго фиксирани цели. При всеки един процес недостатъците и неуспехите са неизбежни; но те не трябва да ни карат да поставяме под въпрос това, което правим. Редно е да се учим от тях и въз основа на тези поуки да преразгледаме начина си на действие. Споменах две важни имена, които посочват, че това не е черно-бял процес. А процесът не може повече да бъде отлаган.

Левицата претърпява две големи поражения: 1968 г. и разпадането на Съветския съюз. От друга страна, неолибералните режими са обхванали цялото земно кълбо. Ето защо може би е по-важно от всякога да разполагаме с теоретична рамка, която е в състояние да се материализира. От друга страна, днешната левица е ограничена до културни дискусии и обогатяване на литературата без наличието на практика.

Съществените усилия трябва да се насочат към практика, която да материализира теорията. Всъщност теорията е част от процеса на практиката.

Нашата аналитична рамка изисква подробен анализ на обществото, в което живеем, а анализът на класите – в т.ч. борбата срещу изменението на климата – трябва да има връзка с капитала и с волята и възможностите им за трансформация. В дисертацията споменавам Роза Люксембург: тя казва, че утопията може да е реалистична, но не представя това, което ще се случи в бъдеще в най-малки подробности. Тя ми напомня за големия философ на утопията Херберт Маркузе. Той подчертава, че е възможна друга реалност; тя трябва да се осъществи. Бхаскар, следвайки Маркузе, използва в този смисъл термина „конкретен утопизъм“. Следователно друга реалност е възможна и тя изисква подходяща теоретична рамка и практика. Без практика утопията винаги си остава утопия, дори и да е реална.

Въз основа на изложените по-горе мисли, в дисертацията подчертавам молекулярната политика на Делъоз. Отчитам този подход, защото Делъоз и Гатари обмислят алтернативи след първото голямо поражение през 1968 г. Те не се отказват, въпреки че признават поражението си. Точно това трябва да направим и днес. Утвърждавайки неуловимостта на мобилността, всяко опозиционно движение представлява специфичен начин на постигане на трансформация. И все пак случаят с универсалното и конкретното – и тяхната взаимовръзка – е сложен по отношение на класовите борби. На практика би трябвало да очакваме, че ще се появи симбиоза; но въпреки няколкото редици на съпротива, до момента не е постигната координация на глобално ниво. Все пак знаем как се отрази Covid-19 на живота ни. Видяхме и забележителни нови форми на съпротива. Феминизмът, правата на малцинствата, националните борби и т.н. сформират в днешно време редици на съпротива, които упражняват натиск върху хегемонната власт. Това, че някои масови медии като „Нетфликс“ ги използват, не означава, че служат за целите на капитализма; напротив - показва, че хегемонната власт е добре запозната с тях и се предпазва от по-широкомащабна опозиция.

Идентичността в различията и различията в идентичността не трябва да звучат само като игра на думи. Универсалното трябва да се състои от различни конкретности в своята цялостност, докато конкретиките трябва да съществуват в собствената си форма в рамките на универсалното. Иначе говорим или за абстрактна универсалност, или за

тоталитаризъм. Трансформацията на единството ще е възможна само ако универсалното и конкретното са свързани в своята идентичност и различие, като същевременно формират ново единство в своето случване. Задачата на биопсихополитиката е да разсъждава върху тези линии на съпротива по отношение на цялостната, конкретна универсалност.

Мобилностите най-вероятно ще се различават една от друга, тъй като отразяват условията, в които изграждат движението си; селскостопанските работници в Индия и селяните в Латинска Америка ще развият различни форми на съпротива, които трябва да бъдат възприемани сериозно в своите различия. От друга страна все още се наблюдава тенденцията, особено при устойчивото финансиране, да се подценява ролята на борбата срещу изменението на климата и методите на тази борба. Старомодният възглед, че кризата с климата може наистина да се реши от една социалистическа революция, би довел само до протакане, а нашата планета не бива да чака революция, за да се задейства ние. Необходимо е да развиваме социалната философия и социалната феноменология в посока, която приема неизбежната роля на морала и отговорността.

Глава 6. Заключение бележки и бъдещи задачи

В тази глава обобщавам съдържанието на дисертацията със заключителни бележки и предложения за някои бъдещи задачи. Анализът на устойчивото финансиране се прави от гледна точка на философския фундамент. Основният използван метод е диалектиката на Хегел и Маркс и Марксовият анализ, който върви от външното проявление към същността. В своите трудове „Grundrisse“ и „Капиталът“ Маркс използва Хегеловата диалектика и в моята дисертация разглеждам устойчивото финансиране от сходна гледна точка, за да разкрия какво се намира отвъд това, което застъпниците на устойчивостта твърдят. Приключвайки изследването си, не само разбирам какво имат предвид забележките на Хегел, но също така усещам какво действително е искал да каже. Когато един труд приключи, свършеното неизбежно надхвърля намеренията в началото. Тъй като диалектиката и принципът на иманентност карат субекта да обясни себе си, той се превръща в пътешествие, което може да бъде осъзнато едва в края на изследването.

Анализът ми – особено в глава 2 – показва, че устойчивостта първоначално се свързва с бизнес етиката и корпоративната отговорност. Историческите факти показват, че концепцията за ESG частично се заражда като явление още в края на XVII век – предимно като призив за социална отговорност по отношение на инвестициите. Неизползването на парите е остро критикувано от някои религиозни секти. Следователно инвестирането се определя като добродетел, стига да се прави по етичен начин.

Екологичните проблеми и опасенията относно околната среда възникват много по-рано в историята. Но капиталистическото общество като цяло има подход, основан - казано просто - на два стълба: дали проблемите засягат пряко рентабилността и растежа, и дали има възможност да бъдат отложени във времето – ако е така, то предпочита да не обръща внимание на такива искания и опасения. И обратно – ако тези опасения станат видими и се окаже, че текущата настройка вече не е устойчива, тогава това общество действа така, все едно е визионер, извадил пръв наяве подобни опасения и предложения. Така например, капитализмът е в състояние да използва изкопаеми горива в продължение на векове без да обръща внимание на призивите да се спре употребата им. А сега действа като застъпник на поетапното премахване на въглищата и дори налага това принудително. От друга страна използва оправдания, за да продължи да ги използва, както е видно от увеличената употреба на въглища по време на войната между Украйна и Русия.

В глава 3 се прави обширен анализ на финансите и устойчивото финансиране. В тази глава се позовавам най-вече на том 3 на „Капиталът“ на Маркс. Чрез диалектическия подход се анализира как устойчивото финансиране е подкатегория на финансите и как се развива във връзка с финансите и с капитала като цяло. На всеки етап от анализа на финансите и устойчивото финансиране въвеждам отрицание на всяко определяне на концепциите, представени от капиталистическата икономика и общество. Чрез верига от отрицания показвам какво се намира отвъд външното проявление на устойчивото финансиране като парадигма. Анализът показва, че универсалната мярка за управление на разпределения капитал е системата на рейтингите. Те правят почти всички фирми универсални и ни казват какво ще е нивото на разпределение на капитала независимо къде се намира фирмата. Глава 3 завършва с наблюдението, че същността на финансите и устойчивото финансиране е също така печалбата. Капитализмът не би съществувал без печалба и растеж, макар че това също означава, че системата е непоправима и податлива на кризи.

Въпреки че съществува напрежение между паричния и индустриалния капитал, те трябва да работят заедно, за да може всеки да натрупа своя капитал, въпреки че паричният капитал настоява за собствена независимост. Тази независимост, която означава натрупване на капитал без участие в производството, е нашият настоящ проблем, който наричаме финансиализация. Финансиализацията се обсъжда допълнително в глава 4.

В глава 4 обсъждам ограниченията и недостатъците на капитализма. Обяснявам основните принципи на устойчивото финансиране и капиталистическата система като цяло, за да съм кратък и конкретен. Главата започва с парадигмата за нулевите нетни емисии. Тя предвижда до 2050 г. да постигнем свят без емисии на парникови газове. Факт е, че декарбонизацията на земята се разглежда също така през 90-те години на миналия век и претърпява неуспех. Сега капитализмът работи по новата си парадигма за декарбонизиран свят най-късно до 2050 г. Сегашната гъвкавост – или отклонения – дължаща се на войната, и сценариите въз основа на дейностите на компаниите показват, че целта за нулеви нетни емисии не изглежда много вероятна до 2050 г., макар че постигането ѝ би могло да е действително възможно, ако се поеме истински ангажимент.

В глава 4 дискутирам също така епистемологичните проблеми, дължащи се на структурата на финансовите пазари. Дори инвеститор, който полага дължимата грижа, е

уязвим спрямо невярно представяне на информацията за финансовите активи, в които инвестира. Независимо от написаното в учебниците и нормативните документи, на финансовите пазари няма прозрачност. Тези, които насърчават и генерират активите, знаят истинската им същност, докато инвеститорите, особено дребните, се опитват да разпознаят истината въз основа на ограничени данни или източници на информация.

В глава 4 се обсъжда и неолибералната политическа икономика. Според кейнсианския икономически модел дерегулацията на финансовата система е факт, който я прави още по-нестабилна. Не е пресилено да се каже, че кризите в настоящата капиталистическа система са само финансови кризи, както видяхме през 2007-2008 г. Поради нерегулацията и същевременно независим характер на финансовия капитал системата винаги ще бъде податлива на подобни сътресения и уязвимост. Напрежението между дерегулацията и регулацията е колебание между финансовия и индустриалния капитал, но истинският проблем се крие в сърцето на капиталистическата система.

Друг основен проблем на сегашната капиталистическа система е финансиализацията. В глава 4 се изследва и финансиализацията по отношение на устойчивото финансиране. Тя направи капитализма хегемонна власт, обхващаща както производството, така и потреблението. Дори природата става ресурс, който да се експлоатира. Природата има съвкупна стойност и е оставена на милостта на капитала, докато междувременно капиталистите настояват за зелена планета до 2050 г. Растежът и рентабилността, както и разрастващата се експлоатация поради финансиализацията, са далеч от това да предложат зелена и устойчива планета. Точно обратно – планетата ни става уязвима от повече страдание в ръцете на тези, които представляват най-алчната част от нашата порода.

В глава 5 се обсъждат основните принципи на по-добра планета и устойчивост. В тази глава използвам термина „биопсихополитика“, който включва биопсихологията и социалната психология като спътници на философията, защото предоставят на философите добра основа за философски разсъждения. Тъй като терминът е свързан с биополитиката на Мишел Фуко и психополитиката на Бюнг-Чул Хан, в тази глава разглеждам подробно техните теоретични рамки. Биопсихополитиката отрицава и двете без запазване, защото и двете рамки са абстрактни: първата се основава само на правителствеността, като същевременно погрешно интерпретира изкуството(!) на неолиберализма, докато втората изолира психологическите аспекти от биологичните. В

намерението си да работя върху биологично-психологичните аспекти получавам вдъхновение от Херберт Маркузе. Всъщност той е вдъхновен от фройдистката психоаналитична рамка, докато аз твърдя, че социалната психология и биопсихологията могат да бъдат по-добри компоненти, без непременно да отменят психоанализата.

В глава 5 се разглежда и ново понятие за класата. То по-скоро повтаря предишни дискусии, а не въвежда нова дефиниция. Моята цел обаче е да се позова на по-широкото разбиране за класа – както е обяснена например от Доменико Лосурдо. Стремя се да обърна внимание на факта, че няма голям шанс за промяна на обществото и планетата въз основа на догмите на ортодоксалния марксизъм. Това, което е насочено срещу капитала, е с две думи част от класовата борба. Изобщо не е отхвърляне на Маркс, а просто призив да преосмислим какво би казал Маркс за днешното общество, ако беше сред нас. Когато говоря за единството в различието, имам предвид молекулярната политика на Жил Делюз. В работата на Делюз ценното според мен е, че тя може да послужи за основа, особено в моментите на големи поражения за левицата.

Устойчивостта на планетата ни е от основно значение. Тя изисква реинтегриране на хората с природата, като същевременно тази интеграция отразява забраната за разрушаване на природата от хората като биологичен вид. Но изхождайки от анализа на финансите и устойчивото финансиране, изследването показва, че сегашната парадигма на устойчивостта е основана на растежа и рентабилността. Устойчивото финансиране е нещо различно от устойчивостта на планетата. Терминът „устойчив“ е непряко отрицание на сегашната капиталистическа система: той признава реалността, че капитализмът не е бил устойчив. Противно на това, което много хора не отчитат или възприемат поради пропаганда, устойчивостта е свързана преди всичко с устойчивостта на капитала. Устойчивостта означава растеж и печалба *ad infinitum* (до безкрай).

Във всеки случай капиталистическата система, макар да доминира световната икономика и обществата, дава и някои възможности поради огромните си технологични иновации и напредък. Тук „*Aufhebung*“ играе важна понятийна роля, която трябва да се реализира чрез практическа борба. Днес вероятно е по-лесно от когато и да било да се планират потребностите, логистиката и организацията на обществото. Днес можем лесно да посочим кои страни имат излишък, кои – недостиг на храни и енергия и т.н. Затова премахването на капиталистическото общество не означава, че трябва напълно да избягваме подобни ползи. Напротив – означава по-добро възможно общество, което

запазва този напредък и иновации. Същото важи за финансите. След финансовата криза от 2008 г. финансовата система на САЩ е по-добре структурирана и контролирана, както видяхме в няколко случая. Това означава, че можем да подчиним собствеността върху капитала, като същевременно запазим главната способстваща роля на финансите, както казват Лорънс и Лейбърн-Лангтън⁸. Това изисква драстична промяна в световната система: корпоративното и финансовото управление трябва да се осъществява по начин, който осигурява справедливо и равностойно разпределение на богатството, ресурсите и финансите за климата⁹.

Тази система трябва да бъде променена из основи. Херберт Маркузе използва отново термина „утопия“ в този контекст. За него утопията е възможна реалност. Нашият живот е напълно зает. Чрез ефекта на финансиализирания капитализъм ние не само сме експлоатирани и отчуждени по време на работата си, но този контрол и доминация продължават и в други периоди от ежедневието ни. В допълнение към индустрията на културата, както казва Адорно, ние сме в плен на ипотечи, кредитни карти и всичко останало, което залага бъдещето ни в полза на системата. Така че проблемът се намира в атомизацията на обществото и индивида.

В това отношение най-важното е да върнем нашата „конкретна утопия“ по думите на Бхаскар; това е, от което имаме нужда. И второ – как би могла отново да е възможна практиката на радикално трансформиращото се общество. Завършвам дисертацията с убеждението, че все още е възможно постигането на по-добро общество – то просто трябва да бъде обосновано чрез практика!

---

⁸ Mathew Lawrence and Laurie Laybourn-Langton. *Planet on Fire: A Manifesto for the Age of Environmental Breakdown* (London, New York: Verso, 2021), 113. Авторите споменават, че демократизацията на финансите трябва да е от основно значение за Новия зелен курс, за да може да се упражнява социален контрол.

⁹ Chris Saltmarsh. *Burnt* (London: Pluto, 2021), 46.

Лична позиция – принос към сферата на философията

Целта ми в дисертацията е да предложа философски разсъждения по тема, която е много актуална в последните години: устойчивото финансиране. Устойчивото финансиране е специфична част от финансовата сфера и представлява средствата, които финансовите институции предоставят на индустриалните капиталисти, за да осъществят прехода към икономика с нулеви нетни емисии на въглерод до 2050 г.

Бих искал да спомена, че настоящото изследване е едно от първите, посветени на устойчивото финансиране – ако не и първото. Съществуват твърде много източници, посветени на устойчивостта, зелената икономика или финансите като цяло. Устойчивото финансиране обаче все още не е разгледано в подробности в областта на философията.

Друг принос, който смятам, че имам, се състои в навлизането на Хегел и Маркс в областта на устойчивото финансиране. Съществуват забележителни трудове върху влиянието на Хегеловата логика върху „Grundrisse“ и „Капиталът“ на Маркс. Прилагам диалектичката логика на Хегел и диалектичкия метод на Маркс към моето изследване. Показвам как диалектиката е мощен инструмент, който може да се използва за многобройни изследователски теми и може да покаже как възниква и се развива устойчивото финансиране в сферата на финансите по отношение на общата финансова система и капитал.

Опирайки се на психологическите и социологическите анализи на Херберт Маркузе, които се опитват да въведат ново разбиране за индивида в Марксовата рамка, в дисертацията предлагам нов термин: „биопсихополитика“. Той представлява продължение на усилията на Маркузе – и тези на Франкфуртската школа в по-широк смисъл. Основната разлика е, че Маркузе и други членове на Франкфуртската школа са до голяма степен повлияни от психоанализата и фройдистката рамка, вдъхновила много мислители от тези времена. Тяхната епоха е също така епоха на велики теории и наративи - от вида на общоприложимите като например Едиповия комплекс и репресията. Вместо това аз предлагам рамка, която съответства на непрекъснато развиващите се области на психологията като например биопсихологията, когнитивната психология и социалната психология. За да постигнем по-задълбочено разбиране за индивида и обществото, би трябвало в момента да се фокусираме върху социалната наука и социалната философия, а не толкова върху великите наративи. По този начин съчетавам биопсихополитиката със социалната философия по начин, който включва социалната феноменология на Мария

Димитрова. „Социалността и справедливостта“ е важна тема, която включва една до голяма степен пренебрегвана характеристика на морала, а именно връзката му с отговорността.

Ако постмодернизмът е допринесъл съществено с нещо към нашето мислене, то е атаката му срещу великите наративи. Но това отрицание не е последвано от позитивна диалектика, която да предложи някаква система. Остава фрагментирано, пълно с изолирани една от друга части, които нямат връзка помежду си. Точно тук намирам Хегеловата и Марксовата рамка безкрайно полезни за нашето мислене. Още отдавна Хегел прави разлика между разбирането и разума. Постмодернизмът – в Хегеловия смисъл – представлява съвършено разбиране, но при него липсва разум. Именно тук идва ролята на философията: да се издигне отново от разбиране към по-висш разум. Това би било възможно чрез преосмисляне на Марксовата рамка и научния подход на Маркс. Следователно в дисертацията си се стремя да премина от простите външни проявления към по-сложни структури, за да достигна до основните компоненти на устойчивото финансиране. Без съмнение външното проявление е част от цялото, но разбирането или анализът му по изолиран начин е илюзия. Винаги трябва да го разглеждаме във връзка с цялото.

В светлината на горното, моето изследване на устойчивото финансиране следва пътя от най-обикновеното външно проявление към същността. Използвайки Марксовата диалектика като инструмент за анализ, показвам, че целта на устойчивото финансиране не е по-различна от тази на капиталистическата икономика: печалба и растеж. Всъщност – както диалектическият метод разкрива - същността на устойчивото финансиране за капиталистите се състои в печалба и растеж. Устойчивостта на планетата няма да е устойчива, ако капиталистическата система остане.

Като цяло, казано по хегелиански, в настоящото изследване показвам, че възможното също е реално и то трябва да се конкретизира, да се реализира. Следователно задачата ни е да заменим абстрактната универсалност на капитализма с конкретна универсалност, която обхваща една устойчива планета.

Библиография

- Ajl, Max. *A People's New Green Deal*. London: Pluto Press, 2021.
- Акепа. "Greenwashing: 11 Recent Stand-out Examples." July 23, 2021.
<https://thesustainableagency.com/blog/greenwashing-examples/>
- Angus, Ian. *Facing the Anthropocene: Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System*. New York: Monthly Review Press, 2016.
- Aqeel, Hisham. "Visiting Hegel at Dusk: A Conversation with Slavoj Žižek." *Rethinking Marxism* 32, no. 4 (2020): 459-466.
- Aronoff, Kate. "Recharging Internationalism." In *A Planet to Win: Why We Need a Green New Deal* by Kate Aronoff, Alyssa Battistoni, Daniel Aldana Cohen, Thea Riafrancos. London and New York: Verso, 2019.
- Aronson, Elliot, Timothy D. Wilson, and Samuel R. Sommers. *Social Psychology*. 10th edition. London: Pearson, 2019.
- Bahro, Rudolf. *From Red to Green*. Translated by Gus Fagan and Richard Hurst. London: Verso, 1984.
- Baldarelli, Maria-Gabriella, Mara Del Baldo, and Caterina Ferrone. "The Relationships between CSR, Good Governance and Accountability in the Economy of Communion (EoC) Enterprises." In *Corporate Social Responsibility and Governance: Theory and Practice*. Edited by Samuel O. Idowu, Claus Strue Frederiksen, Asli Yüksel, and Morten Ebe Juul Nielsen. London: Springer, 2015.
- Bank for International Settlements. "Basel Committee on Banking Supervision: CRE Calculation of RWA for Credit Risk. CRE 20. Standardised Approach: individual exposures". Version effective as of January 1, 2023.
- BBC. "COP26: What was agreed at the Glasgow climate conference?". BBC, November 15, 2021.
- Berrou, Romain, Nicola Ciampoli and Vladimiro Marini. "Defining Green Finance: Existing Standards and Main Challenges." In *The Rise of Green Finance in Europe*, edited by Marco Migliorelli and Philippe Dessertine. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
- Bhaskar, Roy. *Dialectic: The Pulse of Freedom*. New York: Routledge, 2008.
- . *Enlightened Common Sense: The Philosophy of Critical Realism*. New York: Routledge, 2016.
- Bloomberg. "ESG May Surpass \$41 Trillion Assets in 2022, But Not Without Challenges, Finds Bloomberg Intelligence." *Bloomberg*, January 24, 2022.

- Bookchin, Murray. *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Montreal: Black Rose Books, 1991.
- Boyle, Louise and Saphora Smith. “Cop27 outcomes: Key takeaways from the final agreement.” *The Independent*. November 21, 2022.
- Brassier, Ray. Introduction to *Psychoanalysis, Politics, and Utopia: Five Lectures* by Herbert Marcuse, 1-12. London: Repeater Books, 2022.
- Buck, Holly Jean. *Ending Fossil Fuels: Why Net Zero is Not Enough*, London: Verso, 2021.
- Burbidge, John W. *Historical Dictionary of Hegelian Philosophy*. Lanham, MD, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, 2008.
- Cadbury, Henry J. “Another early Quaker anti-slavery document.” *The Journal of Negro History* 27, no. 2 (1942), 210-215
- Carroll, Archie B. “Corporate social responsibility (CSR) and the COVID-19 pandemic: organizational and managerial implications”, *Journal of Strategy and Management* 14 no. 3 (2021), 315-330.
- Carson, Rachel. *Silent Spring*. Boston: Mariner Books, 2002.
- Carvacho, Hector and Belen Alvarez. “Inequality and Class Consciousness.” In *The Social Psychology of Inequality*, edited by Jolanda Jetten and Kim Peters. New York: Springer, 2019.
- Cebada, Juan Diego Perez. “An editorial flop revisited: Rethinking the impact of Murray Bookchin’s Our Synthetic Environment on its Golden Anniversary.” *Global Environment: A Journal of Transdisciplinary History* 6, no. 12 (2013): 250-273.
- Chandler, Chris. *Psychobiology*. West Sussex: John Wiley & Sons, 2015.
- Chomsky, Noam and Pollin, Robert. *Climate Crisis and the Global Green New Deal*. London and New York: Verso, 2020.
- CNBC. “Germany’s increased coal, oil use will be temporary, Scholz says.” CNBC, July 16, 2022.
- Commoner, Barry. *The Closing Circle: Nature, Man, and Technology*. New York: Alfred A. Knopf, 1971.
- Crandall, Christian S., and Amy Eshleman. “A justification-suppression model of the expression and experience of prejudice.” *Psychological bulletin* 129, no. 3 (2003): 414-446.
- Cresswell, Tim. “The Production of Mobilities.” In *The Cultural Geography Reader*. Edited by Timothy Oakes and Patricia L. Price. New York: Routledge, 2008. 337-345.
- Dahlquist, Julie and Rainford Knight. *Principles of Finance*. Houston, TX: OpenStax, 2022.

- Deleuze, Gilles and Felix Guattari. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Translated by Brian Massumi. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 1987.
- Deutsche Welle. “Germany commits €100 billion to defense spending.” Deutsche Welle, February 27, 2022.
- Dillinger, Jessica. “The Top 10 Coal Producers Worldwide.” WorldAtlas, June 14, 2020. <https://www.worldatlas.com/articles/the-top-10-coal-producers-worldwide.html>
- Dimitrova, Maria. *Sociality and Justice: Toward Social Phenomenology*. Stuttgart: Ibidem, 2016.
- Dobbs, Richard and Michael Spence. “The era of cheap capital draws to a close”. McKinsey, February 1, 2011. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/the-era-of-cheap-capital-draws-to-a-close>
- Durand, Cédric. *Fictitious Capital: How Finance is Appropriating Our Future*. Translated by David Broder. London: Verso, 2017.
- Dyke, James, Robert Watson, and Wolfgang Knorr. Climate scientists: concept of net zero is a dangerous trap. *The Conversation*, April 22, 2021.
- Eckert, Vera and Tom Sims. “Energy crisis fuels coal comeback in Germany.” Reuters, December 16, 2022.
- Elkington, John. “The triple bottom line.” *Environment management: Readings and Cases 2* (1997): 49-66.
- Engels, Friedrich. *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 4, Marx and Engels: 1844-1845*. London: Lawrence & Wishart, 1975.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 5, Marx and Engels: 1845-1847*. London: Lawrence & Wishart, 1976
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 21, Marx and Engels: 1867-1870*. London: Lawrence & Wishart, 2001.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 25, Engels: 1873-1883*. London: Lawrence & Wishart, 1987.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 26, Engels: 1882-1889*. New York: International Publishers, 1990.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 42, Marx and Engels: 1864-1868*. London: Lawrence & Wishart, 1987.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 43, Marx and Engels: 1868-1870*. London: Lawrence & Wishart, 2001.

- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 49, Letters: 1890-1892*. London: Lawrence & Wishart, 2001.
- Environment Justice Atlas. “Groundwater Contamination with Chromium-6 in Hinkley, California.” *EJ Atlas*. April 9, 2018.
- Fine, Ben, and Alfredo Saad-Filho. *Marx’s Capital*. 5th edition. London: Pluto Press, 2010.
- Fisher, Mark. *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* London: Zero Books, 2009.
- Foster, John Bellamy. *Marx’s Ecology: Materialism and Nature*. New York: Monthly Review Press, 2000.
- . “Nature as a Mode of Accumulation,” *Monthly Review*, March 1, 2022.
- . *The Vulnerable Planet: A Short Economic History of the Environment*. New York: Monthly Review Press, 1999.
- Foucault, Michel. *The History of Sexuality, Volume 1: Introduction*. Translated by Robert Hurley. New York: Pantheon Books, 1978.
- . *Society Must be Defended: Lectures at the Collège de France 1975–1976*. Edited by Mauro Bertani and Alessandro Fontana. Translated by David Macey. London: Picador, 2003.
- . *Security, Territory, and Population: Lectures at the Collège de France 1977–1978*. Edited by Michel Senellart. Translated by Graham Burchell. London: Palgrave Macmillan, 2007.
- . *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978–1979*. Edited by Michel Senellart. Translated by Graham Burchell. London: Palgrave Macmillan, 2009.
- . “What Is Enlightenment?” In *Ethics: Subjectivity and Truth, Essential Works of Foucault 1954–1984*, vol. 1. Edited by Paul Rabinow. Translated by Catherine Porter (revised). New York and London: The New Press, 2003.
- Fraas, Karl N. *Klima und Pflanzenwelt in der Zeit, ein Beitrag zur Geschichte beider*. Landshut: J. G. Wölfe, 1847.
- Friends of the Earth International. “COP27 outcome: Loss and damage fund established in historic first step, but other outcomes perilously weak.” FOEI, November 20, 2022.
- Gorz, André. *Ecology as Politics*. Translated by Patsy Vigderman and Jonathan Cloud. Boston: South End Press, 1980.
- Han, Byung-Chul. *Psychopolitics: Neoliberalism and New Technologies of Power*. Translated by Erik Butler. London: Verso, 2017.
- Harrabin, Roger. “Paris Agreement: Trump confirms US will leave climate accord.” *BBC*, October 24, 2019. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-50165596>

- Harvey, David. *A Companion to Marx's Capital: The Complete Edition*. London: Verso, 2018.
- . *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*. London: Verso, 2006.
- . *The Limits to Capital*. London: Verso Books, 2018.
- Hegel, Georg Friedrich Wilhelm. *Lectures on Logic: Berlin, 1831*. Translated by Clark Butler. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2008.
- . *Hegel: Philosophy of Mind*. Translated by W. Wallace and A. V. Miller, revised by Michael Inwood. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- . *The Phenomenology of Spirit*. Translated by Michael Inwood. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- . *The Encyclopaedia Logic*. Translated by T. F. Geraets, W. A. Suchting, and H. S. Harris. Indianapolis and Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 1991.
- . *The Science of Logic*. Edited and translated by George di Giovanni. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Herber, Lewis. "The Problem of Chemicals in Food." *Contemporary Issues: A Magazine for a Democracy of Content* 3, no. 12 (1952): 206-241.
- Herrera, M. Carmen, Francisca Expósito, and Miguel Moya. "Negative reactions of men to the loss of power in gender relations: Lilith vs. Eve." *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 4, no.1 (2012): 17-42.
- Hess, Peter N. *Economic Growth and Sustainable Development*. New York: Routledge, 2013.
- Horkheimer, Max. *Dawn & Decline: Notes 1926-1931 and 1950-1969*. Translated by Michael Shaw. New York: The Seabury Press, 1978.
- Hornborg, Alf. "Ecological Economics, Marxism, and Technological Progress: Some Explorations of the Conceptual Foundations of Theories of Ecologically Unequal Exchange." *Ecological Economics* (2014) 105: 11–18.
- Huber, Matthew T. *Climate Change as Class War: Building Socialism on a Warming Planet*. London: Verso, 2022.
- Hunt, Colin. "Kyoto Protocol Fails: Get Ready for a Hotter World." *The Conversation*, November 16, 2012.
- Kalat, James W. *Biological Psychology*. 13th edition. Boston: Cengage, 2019.
- Kaufman, Leeor, and Joe Egender, dirs. "Changing an Entire Species." In *Unnatural Selection*. Netflix, 2019. <https://www.netflix.com/watch/80208835>

- Keynes, John Maynard. *A Treatise on Money, Volume 1: The Pure Theory of Money*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- . *A Treatise on Money, Volume 2: The Applied Theory of Money*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- . *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
- Knight, Ben. “Where is Germany’s military budget going?” Deutsche Welle, March 18, 2022.
- Kojève, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel: Lectures on the Phenomenology of Spirit*. Translated by James. H. Nichols, Jr. Ithaca and London: Cornell University Press, 1980.
- Kruttli, Mathias S., Phillip J. Monin, Lubomir Petrasek, and Sumudu W. Watugala, “Hedge Fund Treasury Trading and Funding Fragility: Evidence from the COVID-19 Crisis”, Finance and Economics Discussion Series 2021-038 (Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System), <https://doi.org/10.17016/FEDS.2021.038>.
- Lamb, Peter. *Marx and Engels’ “Communist Manifesto”: A Reader’s Guide*. London and New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Lapavistas, Costas. *Profiting Without Producing: How Finance Exploits Us All*. London and New York: Verso Books, 2013.
- . “Theorizing financialization”. *Work, Employment and Society* 25, no. 4: 611-626.
- Lawrence, Mathew and Laurie Laybourn-Langton. *Planet on Fire: A Manifesto for the Age of Environmental Breakdown*. London: Verso, 2021.
- Leeson, Niam. *Rogue Trader: How I Brought Down Barings Bank and Shook the Financial World*. Boston: Little, Brown & Company, 1996.
- Levinas, Emmanuel. *Otherwise Than Being or Beyond Essence*. Translated by Alphonso Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press, 1998.
- Losurdo, Domenico. *Class Struggle: A Political and Philosophical History*. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Luxemburg, Rosa. *The Russian Revolution and Leninism or Marxism*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961.
- Lyotard, Jean-François. *Why Philosophize?* Translated by Andrew Brown. London: Polity, 2013.
- Magee, Glenn Alexander. *The Hegel Dictionary*. London and New York: Continuum, 2010.

- Mallin, Christine A. "Introduction and Overview." In *Corporate Social Responsibility: A Case Study Approach*. Edited by Christine A. Mallin. Northampton, MA: Edward Elgar, 2009.
- Marcuse, Herbert. *Counterrevolution and Revolt*. Beacon Press, 2010.
- . *Hegel's Ontology and the Theory of Historicity*. Translated by Seyla Benhabib. Cambridge, MA: MIT Press, 1987.
- . *Psychoanalysis, Politics, and Utopia: Five Lectures*. Edited by Ray Brassier. Translated by Jeremy J. Shapiro and Shierry M. Weber. London: Repeater Books, 2022.
- . *Reason and Revolution: Hegel and the Rise of Social Theory*. London and New York: Routledge, 2000.
- . *Towards a Critical Theory of Society*. London and New York: Routledge, 2001.
- Marx, Karl. *A Contribution to the Critique of Political Economy*. Translated by N. I. Stone. Chicago: Charles H. Kerr & Company, 1904.
- . *Capital: A Critique of Political Economy*, vol. 1. Translated by Ben Fowkes. London: Penguin, 1990.
- . *Capital: A Critique of Political Economy*, vol. 3. Translated by David Fernbach. London: Penguin, 1991.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 5, Marx and Engels: 1845-1847*. London: Lawrence & Wishart, 1975.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 12, Marx and Engels: 1853-1854*. London: Lawrence & Wishart, 1976.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 40, Marx and Engels: 1856-1859*. London: Lawrence & Wishart, 1983.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 42, Marx and Engels: 1864-1868*. London: Lawrence & Wishart, 1987.
- . *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works, Vol. 43, Marx and Engels: 1868-1870*. London: Lawrence & Wishart, 1983.
- . *Theories of Surplus-Value: Volume IV of Capital, Part III*. Translated by G. A. Bonner and Emile Burns. Moscow: Progress Publishers, 1971.
- and Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. Translated by Samuel Moore. New York and London: W. W. Norton & Company, 1988.
- and Friedrich Engels. *The German Ideology*. New York: Prometheus Books, 1998.
- Mathiesen, Karl and Zia Weise. "Greta Thunberg calls Germany using coal over nuclear a 'bad idea'." Politico, October 11, 2022.

- McKenna, Tony. "Against Post-Marxism: How Post-Marxism Annuls Class-Based Historicism and the Possibility of Revolutionary Praxis." *International Critical Thought* 4 (2014): 142-159.
- McKinsey. "What is Net Zero?" November 28, 2022.
<https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-net-zero>
- Meaney, Mark E. *Capital as Organic Unity: The Role of Hegel's Science of Logic in Marx's Grundrisse*. Dordrecht: Springer, 2002.
- Means, Alexander J. "Foucault, Biopolitics, and the Critique of State Reason." *Educational Philosophy and Theory* 54, no. 12: 1-2.
- Melis Andrea, Silvia Carta, and Silvia Del Rio. "CSR and integrated triple bottom line reporting in Italy." In *Corporate Social Responsibility: A Case Study Approach*. Edited by Christine A. Mallin. Northampton, MA: Edward Elgar, 2009.
- Moseley Fred et al. *Marx's Capital and Hegel's Logic: A Reexamination*. Leiden: Brill, 2016.
- Network for Greening the Financial System. "About Us." <https://www.ngfs.net/ngfs-scenarios-portal/about/>
- Norrie, Alan. *Dialectic and Difference: Dialectical Critical Realism and the Grounds of Justice*. New York: Routledge, 2010.
- Osborne, Peter. "More than everything: Žižek's Badiouian Hegel." *Radical Philosophy* 177 (January/February 2013): 19-25.
- Ott, Julia C. *When Wall Street Met Main Street*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011.
- Palley, Thomas I. "Financialization: What It Is and Why It Matters". The Levy Economics Institute of Bard College Working Paper No. 525, December 2007.
https://www.levyinstitute.org/pubs/wp_525.pdf
- Pearl, Mike. "The Town Erin Brockovich Rescued is Basically a Ghost Town Now." *Vice*. April 15, 2015.
- Pickett, Kate, and Richard Wilkinson. *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. London: Penguin, 2010.
- Piketty, Thomas. *Capital and Ideology*. Translated by Arthur Goldhammer. Cambridge, MA and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2020.
- Pinel, P. J., and Steven J. Barnes. *Biopsychology*. 11th Edition. London: Pearson, 2022.
- Pollin, Robert. "Remembering Paul Sweezy: 'He was an Amazingly Great Man'", *Counterpunch*, March 6-7, 2004.

- . “The Man Who Explained Empire: Remembering Harry Magdoff”, *Counterpunch*, January 6, 2006.
- Reuters. “Britain to keep coal-fired power plants open this winter.” Reuters, July 29, 2022.
- Riotta, Chris. “Trump repeats false claim there is no climate change crisis as he brands science ‘fake’.” *The Independent*, March 12, 2019.
- Rockhill, Gabriel. “Foucault: The Faux Radical.” *The Philosophical Salon*, October 12, 2020.
- Rosen, Stanley. *The Idea of Hegel’s Science of Logic*. Chicago: University of Chicago Press, 2014.
- Rowling, Megan. “Analysis: COP27 loss and damage fund heralds ‘new dawn for climate justice’”. *Reuters*. November 20, 2022.
- Sachs, Jeffrey. *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. London: Penguin, 2005.
- Saltmarsh, Chris. *Burnt*. London: Pluto Press, 2021.
- Sawyer, Malcolm. “What is Financialization?”. *International Journal of Political Economy*, 42, no. 4 (Winter 2013-14): 5-18.
- Schmitz, Rob. “Amid an energy crisis, Germany turns to the world’s dirtiest fossil fuel.” NPR, September 27, 2022.
- Schrimpf, Andreas, Hyun Song Shin, and Vladyslav Sushko, “Leverage and Margin Spirals in Fixed Income Markets during the COVID-19 Crisis.” BIS Bulletin no. 2, Bank for International Settlement, April 2, 2020.
- See-Yan, Lee. “Chairman’s Summary and Recommendations.” In *Finance for Sustainable Development: Testing New Policy Approaches*. Edited by Juergen Holst, Donald Lee, and Eric Olson. New York: United Nations, 2002.
- Simmel, Georg. *The Philosophy of Money*. Translated by Tom Bottomore and David Frisby. London: Routledge, 2011.
- Shaw, Christopher W. *Money, Power and the People*. Chicago: University of Chicago Press, 2019.
- Stevens, Jacob. “The Monetized Ecology.” *New Left Review* 16 (July-August 2002): 143-151.
- Sustainalytics. Company ESG Risks: The Coca-Cola Co. <https://www.sustainalytics.com/esg-rating/coca-cola-consolidated-inc/1008405059>
- Uchida, Hiroshi. *Marx’s Grundrisse and Hegel’s Logic*. London: Routledge, 1988.
- United Nations Environment Programme Finance Initiative. July 2021. “A Legal Framework for Impact: sustainability impact in investor decision-making.”

- <https://www.unepfi.org/publications/a-legal-framework-for-impact-sustainability-impact-in-investor-decision-making/>
- . “From 1992 to 2021: The Evolution of Sustainable Finance.” June 2017.
<https://www.unepfi.org/news/25th-anniversary/timeline/>
- . “Rethinking Impact to Finance the SDGs: A Position Paper and Call to Action Prepared by Positive Impact Initiative”, November 2018.
<https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2018/11/Rethinking-Impact-to-Finance-the-SDGs.pdf>
- . “Testing the application of the EU Taxonomy to core banking products: High level recommendations”. January 2021. <https://www.unepfi.org/industries/banking/eu-taxonomy-testing-core-banking-products/>
- . “Turning the Tide: How to Finance a Sustainable Ocean Recovery.” March 2021.
<https://www.unepfi.org/publications/turning-the-tide/>
- . “Guidelines for Climate Target Setting for Banks.” April 2021.
<https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2021/04/UNEP-FI-Guidelines-for-Climate-Change-Target-Setting.pdf>
- United Nations Framework Convention on Climate Change. August 2002. “CEO Briefing on Climate Change.”
https://www.unepfi.org/fileadmin/documents/CEO_briefing_climate_change_2002_en.pdf
- . “Paris Agreement”. 2015.
https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
- United Nations Environment Programme. Definitions and concepts: Background Note. Inquiry Working Paper 16/13. September 2016. New York.
- United Nations. “The 17 Goals.” Updated April 10, 2022. <https://sdgs.un.org/goals>
- . “The Millennium Development Goals Report 2015”. July 2015.
<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/English2015.pdf>
- Verene, Donald Phillip, *An Introduction to Reading the Phenomenology of Spirit*. Albany: State University of New York Press, 2007
- Waring, Bonnie. “There aren’t enough trees in the world to offset society’s carbon emissions – and there never will be.” *The Conversation*, April 23, 2021.
- Wesley, John. *The Works of John Wesley, Vol.6, First Series of Sermons (40-53) Second Series Begun (54-86)*. Albany: Books For The Ages, 1997.

Wilkins, Brett. "Climate Scientists: 'Net Zero' is a dangerous trap." *Climate and Capitalism*, April 22, 2021.

Wood, Ellen Meiksins. *The Origin of Capitalism: A Longer View*. London: Verso, 2017.

Žižek, Slavoj. *Hegel in a Wired Brain*. London: Bloomsbury, 2020.

———. "Pacifism is the wrong response to the war in Ukraine." *The Guardian*, June 21, 2022.

———. *Pandemic! 2: Chronicles of a Time Lost*. New York and London: OR Books, 2020.